

**ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
“ХУДЖАНДСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ
АКАДЕМИКА Б.ГАФУРОВА”**

ББК –74.03 (5т)

УДК – 37.0

С- 52

На правах рукописи

СИДИКОВА ПАРВИНА ИСМОИЛОВНА

**ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ
СОТРУДНИЧЕСТВА УЧИТЕЛЯ С УЧЕНИКАМИ И УЧЕНИКОВ
МЕЖДУ СОБОЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ
ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени
кандидата педагогических наук по специальности
13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики
и образования (педагогические науки)

ХУДЖАНД – 2023

Диссертация выполнена на кафедре общей педагогики ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Бободжана Гафурова»

Научный руководитель:

Шаропов Шавкатджон Ахмадович, доктор педагогических наук, профессор кафедры социальной и профессиональной педагогики ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Бабаджана Гафурова»

Официальные оппоненты:

Мухаметов Гапур Бабаевич – доктор педагогических наук, профессор, декана факультета русской филологии Таджикского национального университета

Таджибаева Манзура Икромовна – кандидат педагогических наук, заведующий кафедрой государственного языка и иностранных языков Горно-металлургический институт Таджикистана

Ведущая организация:

Таджикский государственный международный университет иностранных языков имени Сотима Улугзаде

Защита диссертации состоится «3» февраля 2024 года в 08:00 часов на заседании диссертационного совета [6D.KOA-026](#) при ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафурова» (735700, Республика Таджикистан, Согдийская область, город Худжанд, пр.Мавлонбекова 1).

С диссертацией можно ознакомиться в центральной библиотеке ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафурова» и на официальном сайте www.hgu.tj

Автореферат разослан «___» _____ 2023 года.

Учёный секретарь диссертационного совета,
доктор филологических наук, доцент

Хамробоев Н.А.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Оптимальное развитие материальной и духовной жизни человека - социальной группы - общества зависит от полноценной реализации их социальной сущности. Человек-социальная группы-общество существуют и функционируют в диалектическом единстве, взаимосвязи и взаимообусловленности с другими людьми, социальными группами и обществами. Социальная сущность человека- социальной группы общества проявляется в их консолидации и сотрудничестве в процессе их жизнедеятельности на основе соблюдения принципов мирного сосуществования, социальной справедливости, коллективной деятельности. Подрастающее поколение в процессе подготовки к жизни, к материальной и духовной жизни под руководством старшего поколения, получает бесценный социальный опыт, в том числе и опыт сотрудничества, который необходим им на всю жизнь. На основе данного опыта они могут осуществлять не только индивидуальное, самостоятельное функционирование, но и социальное взаимное функционирование с другими социальными субъектами в рамках взаимоотношения человек-социальной группы-общество. Воспитание и обучение должны быть ориентированы на внедрение как индивидуальной, так и социальной образы жизни.

Человек-социальная группа-общество должны знать и уметь функционировать как самостоятельно, так и совместно с другими людьми, социальными группами и обществами. Для этого они должны быть компетентны сотрудничать как с самим собой, так и с другими. В связи с этим сотрудничество является главным условием и средством их индивидуального и социального функционирования. В рамках данного исследования рассматривается философско-социологическое, психолого-педагогическое, этико-эстетическое основы проектирования – планирования – организации – реализации-анализ сотрудничества, в целом, и учебно-познавательное сотрудничество учителя с учениками и учеников друг с другом в частности.

Актуальность исследования вызвана востребованностью решения проблемы учебно-познавательного сотрудничества как на теоретическом, так и на практическом уровне, что проявляется в том, что она не достаточно всесторонне и глубоко изучена и не вполне четко сформулирована в теоретическом плане, что затрудняет раскрытие сущности, основного содержания, методов и форм их организации, а в практическом плане учителя не имеют достаточно чёткое методическое руководство по организации учебно-познавательного сотрудничества.

Степень разработанности проблемы. Проблема сотрудничества в различных сферах жизнедеятельности общества нашла отражение в следующих исследованиях философов, социологов, политологов, психологов и педагогов:

- проблема сущности, основного содержания, цели и задачи сотрудничества, связи сотрудничества с деятельностью рассматриваются в трудах Я.А. Коменского, А.П. Огурцова, Э.Г. Юдина, Л. Николова;

- установления международного сотрудничества в области политики, науки и образования в трудах Я.А. Коменского;

- объективная необходимость организации сотрудничества на современном этапе развития общества – Б.С. Гершунский;
- политика и сотрудничества- Мохатма Ганди;
- формирование детского коллектива средством сотрудничества в работах А.С. Макаренко и В.А. Сухомлинского;
- психология межличностного отношения и сотрудничества в исследованиях А.А. Бодалева;
- сотрудничества учеников в процессе учебно-познавательной деятельности в книгах Ч. Куписевича, Ю.К. Бабанского, И.Я. Лернера;
- формирование педагогического мастерства в рамках сотрудничества учителя с учениками в исследовании И.А. Зязюна, Н.Н. Тарасовича;
- генезис и развитие дидактического сотрудничества в работах В.К. Дьяченко;
- накоплен огромный опыт планирования – организации – реализации-анализ дидактического сотрудничества в направлении «педагогике сотрудничества» по различным учебным дисциплинам;
- по учебным предметам начальных классов – Ш.А. Амонашвили и С.Н. Лысенкова;
- по русской литературе-Е.Н. Ильин, по черчению и труду И.П. Волков.; - по истории географии, астрономии- В.Ф. Шаталов;
- по истории – Т.И. Гончарова, по обществоведению- А.Б. Резник;
- по формированию ученического коллектива – И.П. Иванов;
- по организации театра юношеского творчество-Е.Ю. Сазонов;
- по лечебной педагогике - А.А. Дубровский и др.;
- популяризация педагогики сотрудничества - М.М. Поташник, И.Н. Баженова, С. Соловейчик;
- роль и место искусствоведения в формировании знаний, умений и навыков сотрудничества- Б.М. Неменский;
- психологический аспект организации сотрудничества -Л.М. Фридман, Зимняя И.А.;
- роль и место самодисциплины в формировании знаний, умений и навыков сотрудничества Ф. Фабер, Э. Мазлиш и многие другие;

Анализ научной литературы и опыта планирования - организации-реализации-анализа дидактического сотрудничества показывает, что рассмотрение исследуемой проблемы зачастую носит констатирующий характер. В работах преимущественно формируются общие требования к использованию сотрудничества в процессе обучения.

Современное развитие науки предполагает рассмотрение проблемы в целостно, комплексно - системном направлении, на основе соблюдения принципов деятельностного подхода, на основе применения общенаучных и частных

научных, теоретических и эмпирических методов исследования, которые в совокупности способствуют всестороннему и углубленному исследованию сущности, основного содержания и формы организации дидактического сотрудничества как средства повышения качества и продуктивности учебно-познавательной деятельности.

Таким образом, вполне очевидным является то, что проблема планирования – организации – реализации-анализа дидактического сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом как средства повышения качества и продуктивности учебно-познавательной деятельности учеников требует специального научного исследования.

Данный вывод обусловлен объективной необходимостью разрешить следующие **противоречия**:

- между научным и методическим интересом к проблеме дидактического сотрудничества со стороны психолого-педагогических наук и отсутствии чёткой и ясной научной интерпретации сущности, основного содержания и формы организации дидактического сотрудничества;

- между имеющимся достаточным богатым опытом использования, дидактического сотрудничества и несформулированных теоретически обоснованных и практических целесообразных способов изучения, обобщения и творческого применения данного передового педагогического опыта;

- между потребностью общеобразовательных школ в научно-методически обоснованных способах и форм организации дидактического сотрудничества и отсутствии системы моделей дидактического сотрудничества в арсенале психолого-педагогических наук;

- между потребностью вузов в теоретически обоснованных способах формирования у будущих учителей знаний, умений и навыков использования дидактического сотрудничества и не разработанностью модели формирования компетентности будущих учителей по планирования – организации – реализации-анализа дидактического сотрудничества.

Анализируя имеющиеся потенциалы использования дидактического сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом, мы учитывали тот факт, что при создании необходимых психолого-педагогических условий оптимальные способы организации дидактического сотрудничества способствуют повышению качества и продуктивности учебно-познавательной деятельности учеников.

Но несмотря на наличие богатого опыта использования дидактического сотрудничества в практике обучения проблема планирования – организации – реализации-анализа дидактического сотрудничества, проблема целесообразного использования дидактического сотрудничества в процессе учебно-познавательной деятельности учеников ещё далеко от разрешения, так как использование в школьной практике способов организации дидактического сотрудничества не дают достаточно эффективных результатов. Более того, способы подготовки будущих учителей к использованию дидактического сотрудничества в процессе обучения также не отвечает соответствующим научно-методическим требованиям.

Соответственно, до сих пор ещё не сняты ряд противоречий как в школе, так и в вузе по проблеме оптимизации теории и практики использования дидактического сотрудничества.

Необходимость обоснования и разработки системы моделей дидактического сотрудничества и адекватной технологии подготовки будущих учителей и решение вышеуказанных противоречий обусловило выбор темы нашего исследования – «Дидактические основы организации сотрудничества учителя с учениками и учеников между собой в процессе обучения английскому языку в начальных классах».

Связь исследования с программами (проектами) и научными темами.

Тема настоящего исследования имеет тесную связь с научно-исследовательской тематикой кафедры общей педагогики по теме «Технология подготовки будущих учителей к профессионально-педагогической деятельности в условиях кредитной системе обучения» ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафурова» и основных положений Национальной стратегии развития образования Республики Таджикистан на период до 2030 года.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Цель исследования: разработка научно обоснованной модели сотрудничества учителей с учениками и учеников между собой в процессе учебно- познавательной деятельности в начальных классах.

Объект исследования: учебно-познавательная деятельность в начальных классах.

Предмет исследования: процесс и педагогические условия организации сотрудничества учителей с учениками и учеников между собой в процессе учебно-познавательной деятельности.

Гипотеза исследования: качество и продуктивность учебно-познавательной деятельности будет повышаться, если в процессе учебно-познавательной деятельности целенаправленно использовать метод сотрудничества учителя с учениками и учеников между собой.

Задачи исследования: Руководствуясь целью исследования и гипотезой, автор поставил перед собой решения следующих **задач:**

- определить сущность, значимость, основное содержание, использования методы сотрудничества в процессе учебно-познавательной деятельности учащихся начальных классов;

- раскрыть роль и место обучения в широком смысле для использования метода сотрудничества в процессе учебно-познавательной деятельности;

- выявить дидактическую необходимость изучения, обобщения и творческого применения опыта учителей -новаторов направления «педагогика сотрудничества»;

- обосновать теоретическую значимость и практическую целесообразность использования метода сотрудничества в процессе обучения английскому языку в начальных классах;

- раскрыть сущность, основное содержание и значимость организаторской функции учителя в процессе учебно-познавательной деятельности;

- разработать и проверить научно-методическую ценность системы моделей сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом в ходе опытно-экспериментальной работы.

Методы исследования:

- изучение анализ и обобщение проблемы исследования в литературных источниках в области философии, педагогики, психологии, методики преподавания иностранных языков;

- психолого-педагогическое наблюдение, опрос, беседы с учителями и учениками о роли сотрудничества в обучении;

- изучение анализ, обобщение передового педагогического опыта исследования метода сотрудничества в обучении;

- дидактическое моделирование сотрудничества субъектов учебно-познавательной деятельности;

- педагогический анализ учебников по иностранным языкам;

- констатирующий и формирующий педагогический эксперимент;

- статической и математической обработки полученных результатов.

Этапы и процедуры исследования:

На первом этапе (2017-2018 гг.) Определялись актуальность проблемы, её теоретические основы, изучена теория и практика планирования-организации – использования- анализа сотрудничества в процессе учебно-познавательной деятельности, разработана система моделей сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом, разработаны критерии, показатели, возможные уровни сформированности.

На втором этапе (2019-2020 гг.) была уточнена рабочая гипотеза, разработана педагогическая система подготовки будущих учителей к сотрудничеству с учениками и учеников друг с друга на основе использования обучения в широком смысле, и подготовки будущих учителей к выполнению организаторской функции, были анализированы учебники английского языка в начальных классах, определены содержание опытно-экспериментальной работы.

На третьем этапе (2021-2022г г.) проведена экспериментальная работа с целью выявления эффективности разработанной системы моделей сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом и технологии подготовки будущих учителей к использованию метода сотрудничества, осуществлены анализ результатов, сформулированы выводы, разработана рекомендации.

Методологическую основу исследования составляют положения философии, социологии, педагогики и психологии о роли деятельности в жизни человека, социальной группы, и общества, теория личности, теория целостного педагогического процесса теория системного подхода, теория моделирования, а также Закон Республики Таджикистан «Об образовании», «Национальная концепция образования в Республике Таджикистан; Национальная концепция воспитания» и другие директивные документы правительство Республики Таджикистан.

Теоретическую основу исследования составляют труды учёных по организации деятельности в целом и учебно-познавательной деятельности учеников в частности (Я.А. Коменский, М.С. Каган, А.Н. Леонтьев, Ю.К. Бабанский, В.А.

Сластенин, Л.М. Фридман, И.Я. Лернер, М.И. Махмутов и др.), а также опытно-экспериментальная - работа учителей-новаторов направления «педагогика сотрудничества (В. Ф. Шаталов, С.Н. Лисенкова, И П, Волков, Е.Н. Ильин и др).

Источники исследования: Научные труды ученых-философов, психологов, педагогов по проблемам сотрудничества учителей с учениками и формирования познавательного интереса школьников, развитие личности и возможности самореализации в различных сферах образовательной деятельности; директивные материалы Министерство образования и науки Республики Таджикистан по исследуемой проблеме; педагогический опыт педагогов средних и высших профессиональных учебных заведений, средних общеобразовательных учреждений, а также личный педагогический и научный опыт автора.

Опытно-экспериментальная база исследования: гимназия №24, средне общеобразовательные учреждения №14, 16, 22 г. Худжанда и №14, 28 Б. Гафуровского района Согдийской области Республики Таджикистана. В опытно экспериментальной работе участвовали 158 учащиеся начальных классов и 13 учителя английского языка.

Научная новизна исследования:

- разработана система модели сотрудничества учителя с учениками и учеников между собой, отражающее сущность и основное содержание данных видов сотрудничества;

- установлена аналитическая зависимость между использованием сотрудничества и повышением качества и продуктивности учебно-познавательной деятельности;

- экспериментально апробирована эффективность внедрения обучения в широком смысле, включающее в свое содержание обучения узком смысле, самообучения, взаимное обучения и переобучения как необходимое условие для использования сотрудничества в учебно-познавательной деятельности;

- составлена тематика вопросов, задания для оптимизации уровня готовности и компетентности будущих учителей к сотрудничеству в процессе учебно-познавательной деятельности в начальных классах при обучении английскому языку;

- разработана шкала уровней готовности будущих учителей к планированию – организации – использованию-анализу сотрудничества в процессе учебно-познавательной деятельности;

На защиту выносятся следующие положения:

1. Сотрудничество в процессе обучения как способ социализации подрастающего поколения, как социальный опыт необходимый в будущей жизни для самостоятельного и взаимофункционального в системе человек -социальная группы-общества;

2. Использование сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом в процессе учебно-познавательной деятельности предполагает применение обучения в широком смысле, которое включает в свое содержание обучение в узком смысле, самообучение и переобучение, а также которое предполагает формирование организаторской функции у учителя.

3. Система моделей сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом в совокупности субъектного, содержательного и процессуального компонентов, критерии показатели и возможности уровни сформированности.

4. Совокупность педагогических условий обеспечивающие высокий уровень готовности будущих учителей к использованию дидактического сотрудничества как средство повышения качества и продуктивности учебно- познавательной деятельности.

Теоретическая значимость исследования:

- теоретически доказана необходимость использования сотрудничества учителя с учениками и учеников между собой в учебно-познавательной деятельности;

- сделано теоретическое обобщение опыта учителей-новаторов направления «педагогика сотрудничества» по использованию сотрудничества в процессе учебно-познавательной деятельности;

- расширено представление о сущности, научно-методической ценности способов организации сотрудничества учителя с учениками и учеников между собой в начальных классах при обучении иностранным языкам;

- сформулировано принципы планирования – организации –использования-анализа сотрудничества в процессе учебно-познавательной деятельности;

Практическая значимость исследования: Создан научно-методический комплекс реализации системы дидактического сотрудничества учителя с учениками и учеников между собой:

-методика моделирования дидактического сотрудничества как программы исследования и обучения;

-методика использования дидактического сотрудничества как способы реализации обучения в широком смысле, которое включает в свое содержание обучения в узком смысле, самообучения, взаимообучения и переобучения;

-методика планирования-организации-использования-контроля-анализа-оценки дидактического сотрудничества учителя с учениками и учеников между собой;

-методика подготовки будущих учителей к планированию-организации использования -контроля-анализа-оценки дидактического сотрудничества учителя и учеников между собой.

Достоверность и обоснованность полученных итоговых результатов исследования обеспечено использованием системы коллективного и деятельностного подходов и взаимосвязанного комплекса теоретических и эмпирических методов исследования; обсуждением теоретических положений и практических результатов, реализацией комплексной технологии исследования, анализом итогов педагогического эксперимента с применением современного аппарата математической обработки.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Диссертация соответствует содержанию следующих пунктов паспорта специальности 13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования» (педагогические науки): *пункт 1* – «Методология педагогических исследований» (исследовательские подходы к развитию педагогической науки, их сочетаемость и

границы применимости; методы педагогических исследований), пункт 6 – «Концепции образования» (качество образования и технологии его оценивания; инновационные процессы в образовании), пункт 7 – «Практическая педагогика» (обобщение передового педагогического опыта; инновационное движение в образовании; опытно-экспериментальная деятельность образовательных учреждений).

Личный вклад автора работы отражается в его непосредственном участии на всех этапах исследования: планировании, выборе и обосновании темы, составлении структуры диссертации, определении цели, задач, объекта и предмета исследования, поиске и нахождении необходимой литературы по теме исследования, сбора и систематизации экспериментальных данных и их обработке, анализе результатов обработки экспериментальных данных, подготовке и публикации научных статей, участии в научных мероприятиях, обобщении полученных результатов и написании диссертации.

Апробация и внедрение результатов исследования осуществлялись в процессе педагогической деятельности автора в качестве преподавателя вуза, и отдельные его результаты обсуждались на заседаниях кафедры общей педагогики ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Б.Гафурова», на семинарах и научно-практических конференциях международного и республиканского уровня (2017-2022гг.).

Публикация по теме исследования. Основное содержание диссертации отражено в 8 публикациях диссертанта, в том числе, в 4 статьях, опубликованных в научных журналах и изданиях, включенных в перечень рецензируемых научных журналов и изданий утвержденный ВАК-ом при Президенте Республики Таджикистан и Минобрнауки РФ для публикации основных научных результатов диссертаций.

Структура и объем диссертации продиктовано логикой последовательного решения поставленных задач. Диссертация состоит из введения, двух глав, заключения, списка использованных источников. Текст диссертации составляет 180 страниц компьютерного набора, включает.: 20 рисунков,.: 8 таблиц. Список использованной литературы включает 197 наименований научных и научно-методических источников.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во **введении** обосновываются значение и актуальность исследуемой проблемы, определяется цель, задачи, гипотеза, объект, предмет, научная новизна, теоретическая и практическая значимость исследования, сформулированы основные положения, выносимые на защиту, содержатся информация об апробации, достоверности и внедрении в практику результатов исследования.

В первой главе работы «Теоретические основы организации и использования дидактического сотрудничества в учебном процессе» рассматриваются характеристика принципов сотрудничества в процессе деятельности, конструирование модели сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом в процессе учебно- познавательной деятельности, эффективные способы организации учебно-познавательного сотрудничества, организация

учебно-познавательного сотрудничества в зависимости от уровня сложности учебно-познавательной задачи.

Человек является социальным существом. Он не может функционировать вне и независимо от других людей. Он выступает в определенное отношение с другими людьми. В этом смысле человек является элементом социальной системы. Сотрудничество является формой проявления социальной сущности человека и необходимым условием его социализации. Исходя из этого необходимо формирование у него знаний, умений, навыков и соответственно качество сотрудничества у подрастающего поколения. Опыт сотрудничества приобретенное в семье и школе понадобятся человеку на всю жизнь. Человек – социальная группа – общество функционируют оптимально, если они используют сотрудничество как средство, индивидуального, группового и общественного общения в процессе выполнения индивидуальной, групповой и общественной деятельности.

№	Субъекты сотрудничества социальной деятельности	Тип сотрудничества	Схематическое изображение сотрудничества	Тип отношения
1.	Люди	Индивидуальное сотрудничество	I - I	Межличностные Отношения
2.	Социальные группы	Групповое сотрудничество	V - V	Межгрупповые отношения
3.	Общества	Общественное сотрудничество	X - X	Межобщественные отношения

Условные обозначения: I - человек; V - социальная группа; X - общество.

Рис № 1 Типы сотрудничества

Между людьми, социальными группами и обществами имеет место общность и различия. Если человек – социальная группа- общество при формирование своего отношения к другому человеку – социальной группе – обществу главным считает общность, а различие второстепенным, то это открывает путь к сотрудничеству, к диалогу, к учёту общего интереса, как своего интереса, так и интереса партнёра. Это путь к формированию индивидуального – группового – общественного коллективизма. Если же человек – социальная группа-общество при формирование своего отношения к другому человеку – социальной группе – обществу главным считает различие, а общность второстепенным, то это открывает путь к противоборству, к конфронтации, поскольку имеет место учёт своего интереса и игнорирование интересов противоположной стороны, что основывается на индивидуальной, групповой и общественный эгоизм. В первом случае имеет место прогрессивное развитие элементов социальной системы, где конструктивным средством является именно сотрудничество элементов системы, а во втором случае имеет место регрессивное развитие, где в качестве деструктивного средства выступает индивидуальный – групповой – общественный эгоизм, который является отрицательным нравственным качеством человека – социальной группы- общества.

Человек должен функционировать как самостоятельно, так и совместно, во взаимодействии с другими людьми.

Социальная группа должна функционировать как самостоятельно, так и совместно, во взаимодействие с другими социальными группами.

Общество должно функционировать как самостоятельно, так и совместно, во взаимодействии с другими обществами.

Если исходить из системного подхода, то это означает, что каждый элемент системы должен функционировать как самостоятельно так и совместно, во взаимодействии с другими элементами системы.

Можно выделить следующие виды сотрудничества: семейно- бытовое сотрудничество, учебно-познавательное сотрудничество, игровое сотрудничество, профессионально – трудовое сотрудничество и т.д.

Семейно- бытовое сотрудничество имеет место при выполнении семейно- бытовой деятельности между субъектами семейно- бытовой деятельности посредством семейно- бытового общения. Семейно- бытовое общение может быть между родителями и детьми, детьми между собой, а также между другими членами семьи.

Учебно-познавательное сотрудничество имеет место при выполнении учебно-познавательной деятельности между субъектами учебно-познавательной деятельности посредством учебно-познавательного общения. Учебно-познавательное общение может быть между обучающими и обучаемыми, а также между самими обучаемыми, которые в совокупности составляют основу дидактического сотрудничества.

Принципы сотрудничества - это система правил сотрудничества, которые вытекают из внутренней закономерности процесса сотрудничества и которые должны быть соблюдены субъектами сотрудничества для получения оптимального результата. К системе принципов сотрудничества относятся следующие принципы:

1. Сознательность субъектов сотрудничества;
2. Самостоятельность субъектов сотрудничества;
3. Взаимность субъектов сотрудничества;
4. Активность субъектов сотрудничества;
5. Оптимального планирования – организации – использования – анализа сотрудничества;
6. Компетентность субъектов сотрудничества;
7. Дружественное отношение субъектов деятельности как необходимое условие сотрудничества;
8. Разнообразность сотрудничества;
9. Творческое функционирование субъектов сотрудничества;
10. Непрерывность сотрудничества.

В диссертации представлены характеристика каждого принципа. В качестве примера рассмотрим характеристику принципа непрерывности сотрудничества.

Принцип непрерывности сотрудничества. Сотрудничество должно иметь не только многообразие и разнообразие формы и содержания но и непрерывный характер, поскольку всякий перерыв затормозит процесс оптимальности и целесообразности сотрудничества. От непрерывности сотрудничества также зависит взаимодоверие субъектов сотрудничества. От непрерывного сотрудничества также зависит высокий уровень качество и результат взаимной деятельности, взаимообогащение и взаимное-развитие субъектов сотрудничества.

В результате же отсутствия постоянства снижается как качество, так и эффективность и результат деятельности. Остановка в сотрудничестве часто происходит из за нарушения правил сотрудничества. Чёткое соблюдение правил, график и режима сотрудничества является гарантией долгосрочной организации сотрудничества между субъектами деятельности. Нарушение договоренностей, соглашений по сотрудничеству снижает уровень доверенности друг к другу. Поэтому при возникновении таких пауз и остановок в сотрудничестве, которые возникают из за нарушения правил сотрудничества, в результате чего происходит ущемление прав одной из сторон следует пересмотр условий сотрудничества. Этого можно делать посредством перепланирования – реорганизации – пере-реализации – пере-анализа сотрудничества, когда на основе изучения и анализа ошибок, пробелов, нарушений, недостатков составляется новый план, новый договор, новое соглашение сотрудничества. Это естественно, что сотрудничество людей – социальных групп – общества далеко не всегда протекает успешно и безупречно. Иногда бывает конфликт интересов, сбои, нарушения. Мудрость коллективная должно быстро восстанавливать доверие друг к другу и быть выше этих мелочей, считая дружбу и коллективизм, общие интересы главным. Ориентация на такой подход значительно укрепляет фундамент сотрудничества. Это должно проявиться во всех сферах жизнедеятельности человека – социальной группы – общества. Иначе из за каждой мелочи приходится страдать обеим сторонам. В результате страдают все, что приводит в конечном счёте к духовной деградации, когда люди как социальные существа не могут взаимно функционировать друг с другом.

Это может происходить в различных сферах общечеловеческой жизнедеятельности человека – социальной группы – общества. На индивидуальном уровне это происходит в семейно- бытовой, учебно-познавательной, профессионально – трудовой жизнедеятельности человека, когда он не может решать свои индивидуальные проблемы. На групповом уровне это проявляется в том, что семья, учебный коллектив, трудовой коллектив не может решать проблемы семьи, учебного коллектива, трудового коллектива. На общественном уровне это проявляется в том, что государство или страны не могут решать свои внутренние проблемы, поскольку не срабатывает внутреннее сотрудничество. Если же чётко и ясно не функционирует внешнее сотрудничество то очень сложно решать проблемы общего характера, которые зависят от сотрудничества человека с другим человеком, от сотрудничества одной социальной группы с другой социальной группой, одного общества с другим обществом. А таких проблем, вызовов, кризисов, стрессов в личной, групповой, общественной жизни в сферах политики,

экономики, экологии, культуры очень много. Поэтому сотрудничество является очень важным и конструктивным инструментом решения различных проблем. И сотрудничество в этом плане должно иметь непрерывный характер. Ибо пауза или остановка сотрудничества создаёт личную, групповую и общественную нервот и дискомфорт в функционировании человека – социальной группы- общества. Это касается и сферы обучения иностранным языкам. Поскольку не использование сотрудничества в обучении иностранным языкам создают условия для нарушения динамики и ритма изучения иностранных языков обучаемыми. Поэтому необходимо постоянное, непрерывное сотрудничество в преподавании и учении. Такой подход создаёт благоприятное условие для достижения стабильности в изучении иностранных языков. Более того, остановка в сотрудничестве в обучение, в сотрудничестве учителя с учениками, и учеников друг к другу снижает уровень авторитета учителя перед учениками, доверие и взаимное уважение учителя и учеников, а также уважение учеников друг к другу. И здесь авторитет и доверие играют самую главную роль. Поэтому учителям всегда необходимо быть начеку чтобы не было нарушения правил сотрудничества в обучении. А если все же случается нарушение правил сотрудничества, то необходимо быстрое их устранение. Уроки сотрудничества в школе как ценный социальный опыт пригодятся школьникам как в семейной жизни, так и в профессионально-трудовой жизни, что является бесценным сокровищем в их подготовке к жизни и труду. Учебно-познавательная деятельность имеет свои специфические особенности преподавания-организация-использования-анализа дидактического сотрудничества. В процессе учебно-познавательной деятельности осуществляется решение учебно-познавательных задач.

Для решения учебных задач используются три вида комбинации методов обучения:

- 1) Комбинация методов обучения для решения задач высокого уровня сложности.
- 2) Комбинация методов обучения для решения задач среднего уровня сложности.
- 3) Комбинация методов обучения для решения задач низкого уровня сложности.

При этом количественный параметр процессуального аспекта характеризуется количеством методов обучения в той или иной комбинации, а качественный параметр проявляется в правильности и оптимальности выбора методов обучения и их использования для решения заданной учебной задачи. Также следует отметить, что субъектам обучающимся высокого уровня учебно-познавательной компетенции свойствен знания, умения и навыки конструирования всех трёх видов комбинации, когда как для субъектов обучающихся среднего уровня учебно-познавательной компетенции два вида комбинации, а для субъектов обучающихся низкого уровня только один вид комбинации.

На основе полученной теоретической предпосылки можно конструировать следующую модель организации учебно-познавательного сотрудничества в зависимости от уровня сложности учебных задач.

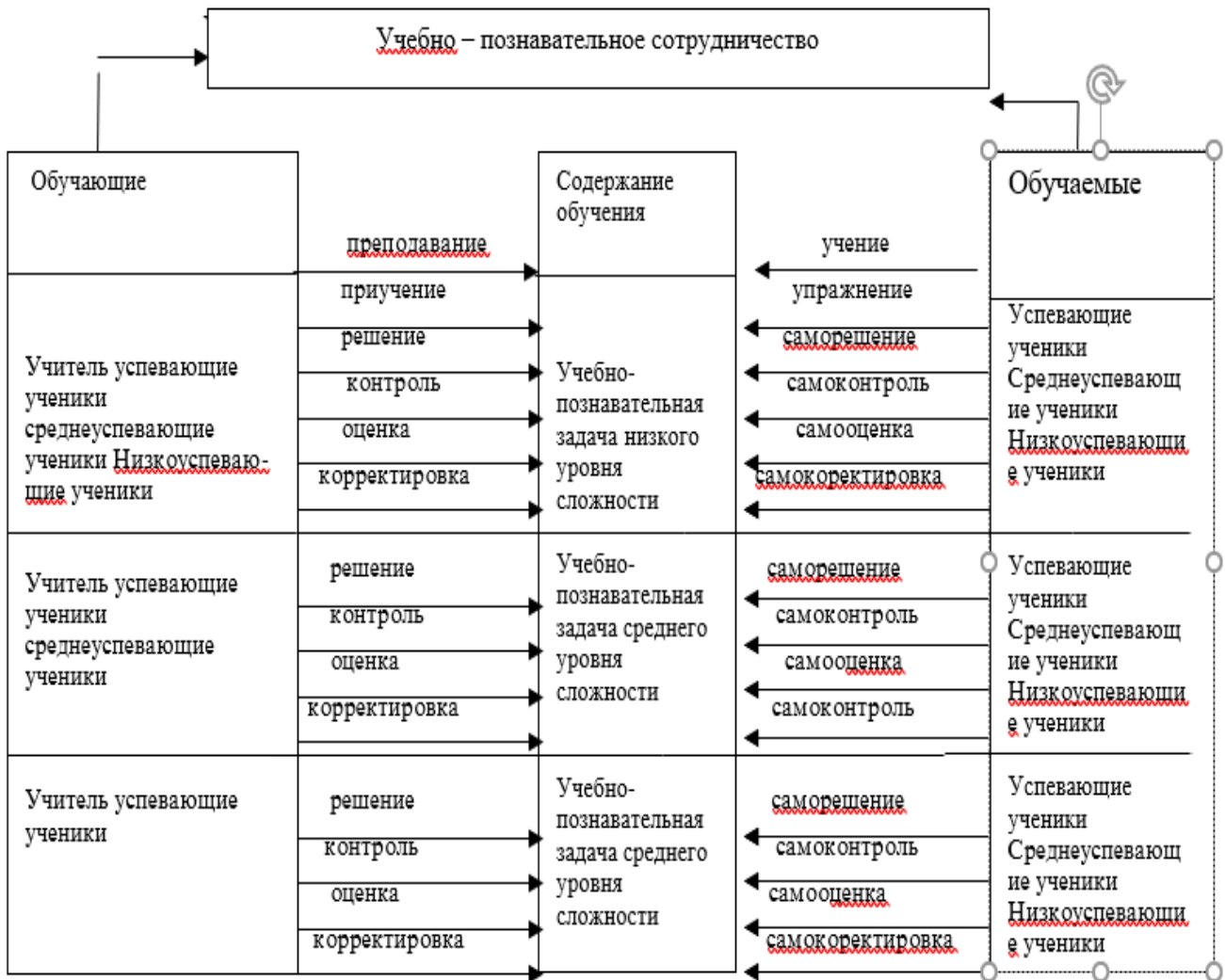

Рис. №: 2 Организация учебно- познавательного сотрудничества в зависимости от уровня сложности учебных задач.

Таким образом, на основе данной модели можно организовать учебно- познавательное сотрудничество учителя с учениками и учеников друг с другом по разным учебным предметам с учётом специфики каждого учебного предмета и специфики каждой конкретной учебной задачи.

Обучение языковым учебным дисциплинам протекает эффективно и оптимально, если оно основывается на речевые образцы. При этом речевые образцы выступают как объект преподавания и учения. Речевые образцы идеально отражают модель предложения языка. Речевые образцы также идеально подходят для организации учебно-познавательного сотрудничества при обучении языку. Исходя из этого можно предложить следующую модель учебно-познавательного сотрудничества при обучении языку.

Если при обучении в узком смысле учитель иностранного языка руководствуется данной моделью, то в дальнейшем в ходе индивидуального и группового самообучения и взаимного обучения иностранному языку этой моделью могут воспользоваться как ученики в отдельности, так и коллектив учеников в целом.

Речевая деятельность						Правила речевой деятельности
Говорение						Правила говорения
Аудирование						Правила аудирования
Чтение						Правила чтения
Письмо						Правила письма
Речевые образцы						Правила конструирования предложения
Модель предложения						
Чп №1	Чп №2	Чп №3	Чп №4	Чп №5	Чп №6	
Основные слова				Вспомогат. Слова		Морфологические правила
Словообразование						Правила словообразования
Лексика						Лексические правила
Фонетика						Фонетические правила
Грамматика						Грамматические правила

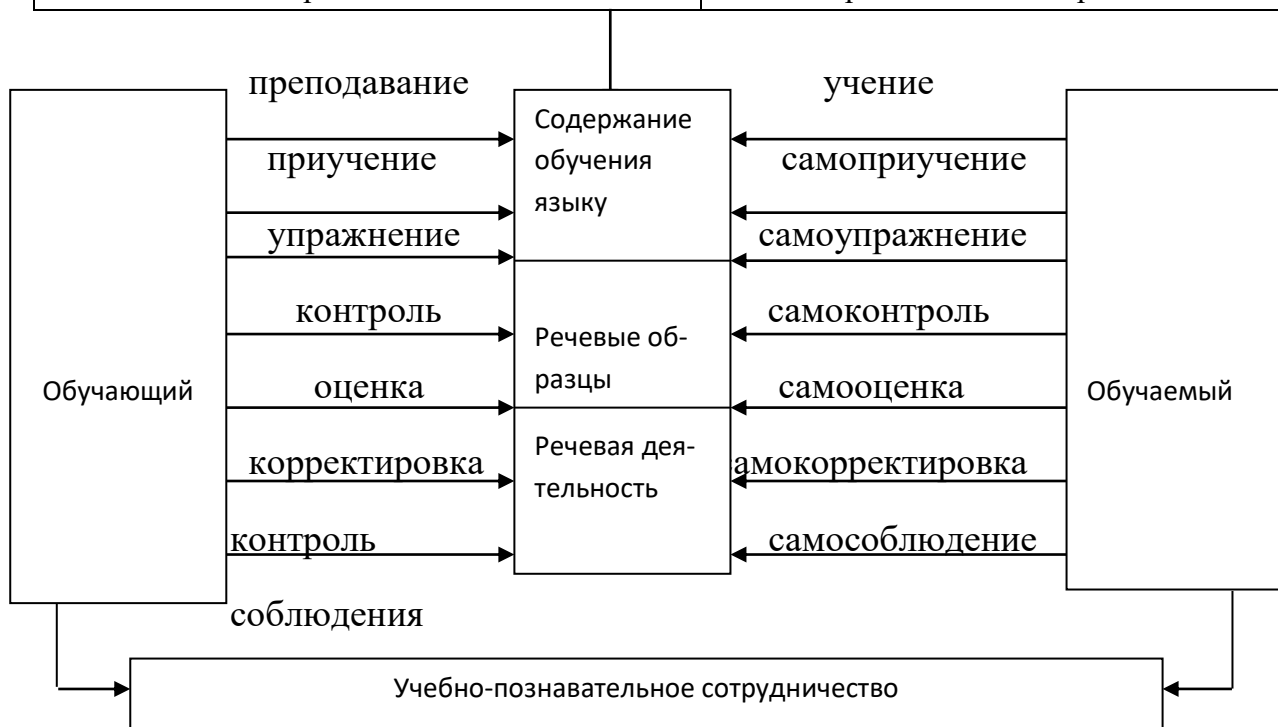

Рис. № 3 Модель учебно –познавательного сотрудничества при обучении языковым учебным дисциплинам

Условные обозначения: Ч п - Член предложения.

Вторая глава «Опытно-экспериментальная работа по применению дидактического сотрудничества в обучении английскому языку в начальных классах» посвящена анализу учебников английского языка для начальных классов в плане их дидактического соответствия использованию сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом, ориентацию будущих учителей к осознанию роли и место дидактического сотрудничества в учебно-познавательной деятельности, ознакомлению будущих учителей с опытом исследования дидактического сотрудничества учителями новаторами направле-

ния «педагогики сотрудничества», подготовке будущих учителей иностранных языков к использованию дидактического сотрудничества в начальных классах.

Опытно экспериментальная работа по использованию различных форм и видов сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом было проведено на основе специальной методики. Согласно главной идеи данной методики само обучение рассматривалось нами как сотрудничество. Деятельность в которой участвуют несколько субъектов может быть выполнено эффективно, рационально и целесообразно лишь тогда, когда субъекты данного вида деятельности сотрудничают между собой. В ходе опытно – экспериментальной работы следовало доказать научно-методическую ценность сотрудничества в процессе учебно-познавательной деятельности. Дидактическое сотрудничество можно организовать по субъектно-содержательному или же субъектно-процессуальному аспектов обучения. В обоих случаях имеет место оперирование целями, задачами, средствами, содержанием и методами обучения. В данном случае более компетентный, с дидактической точки зрения субъект осуществляет дидактическую помощь менее компетентному субъекту. Таковым компетентным субъектом прежде всего является сам учитель, и только после него успевающие ученики. Что же происходит в результате дидактического сотрудничества? В процессе дидактического сотрудничества происходит процесс дидактического усиления слабоуспевающего ученика.

Если такое дидактическое усиление не происходит, то само по себе организация дидактического сотрудничества между учителем и учениками и учеников друг с другом не имеет смысла. Для проведения опытно- экспериментальной работы были организованы два условно равные группы: контрольная и экспериментальная. Суть эксперимента заключалось в том, что в контрольной и экспериментальной группах господствовали две разные по смысловому объему трактовки понятия сотрудничества. Исходя из этого понятие сотрудничества в контрольной группе трактуется более узко, поверхностно и односторонне, что приблизительно совпадает с традиционным пониманием и применением данного понятия в практике, когда как понятие сотрудничества в экспериментальной группе понимается более глубоко и всесторонне, а также более адекватно к системе « человек – социальная группа – общества», где сотрудничество выступает как система образующий элемент. В контрольной группе каждый ученик как бы образовываться, воспитывается, развивается сам по себе, независимо от других, и только в некоторых исключительных случаях они как бы образовываются, воспитываются, развиваются не только сами по себе, но и благодаря друг к другу, что является исключением, а не правилом. А в экспериментальной группе ученики не только образовываются, воспитываются, развиваются не только сами по себе, но прежде всего благодаря друг другу, благодаря ученическому коллективу, поскольку все они без исключения выполняют по отношению друг к другу образовательную, воспитательную и развивающую функцию, что даёт каждый раз новый импульс, новый толчок в их всестороннем развитии.

Высокий уровень готовности будущих учителей иностранного языка к оптимальному организации и использованию различных типов сотрудничества субъектов языковой учебно-познавательной деятельности. Студенты находя-

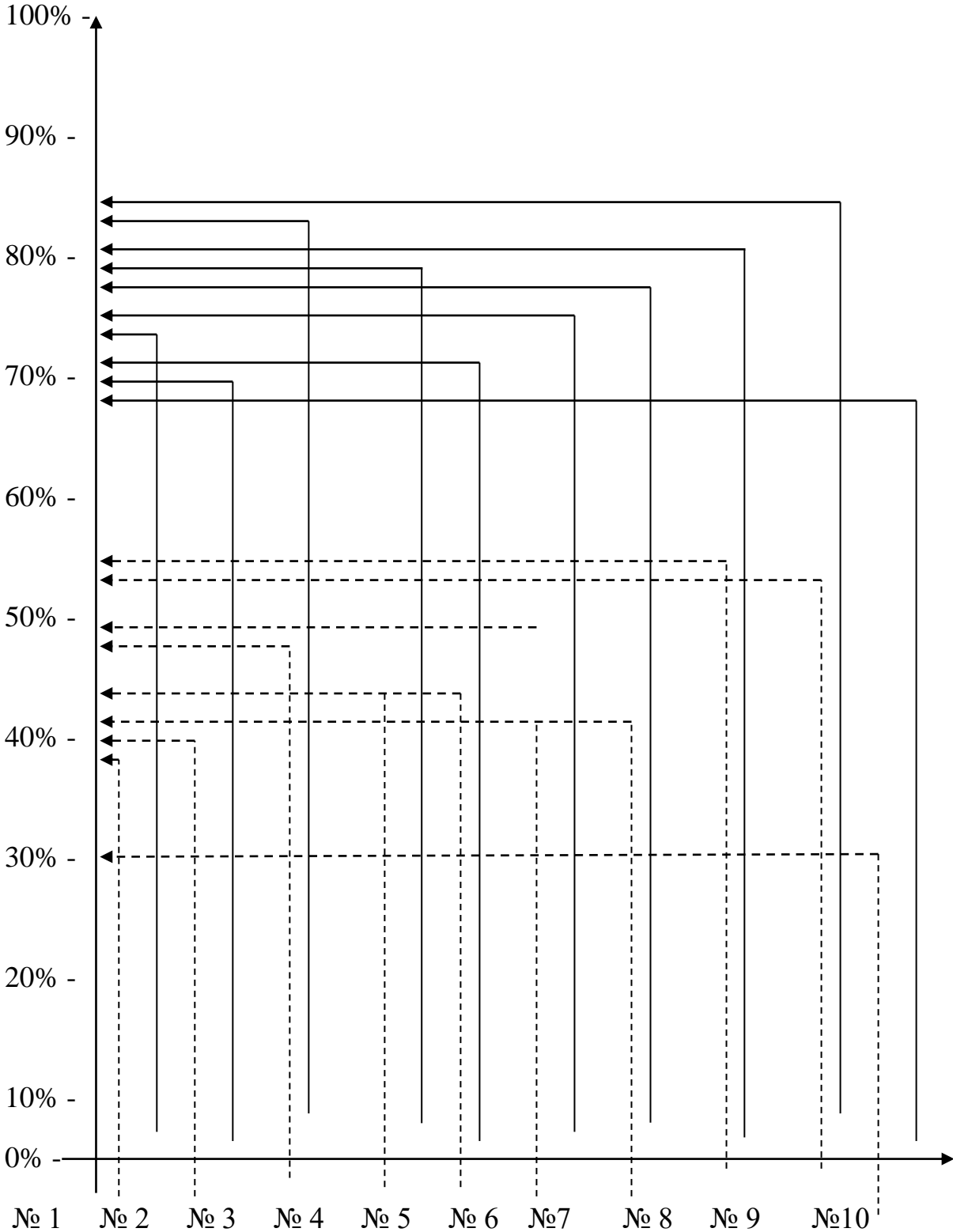
щиеся на данном уровне в первую очередь глубоко и всесторонне осознают роль и место дидактического сотрудничества в процессе языкового обучения. Они также знают и умеют использовать ту или иную технологию планирования – организации – реализации – анализа дидактического сотрудничества. При этом они чётко соблюдают дидактические и методические принципы. В ходе приучения сотрудничеству учеников используют разнообразные наглядные и компьютерные средства обучения. Они рационально обучают учеников технологию использования методов обучения, исходя из того какой тип дидактического сотрудничества доминирует на том или ином этапе языкового обучения, тем самым обогащая методический арсенал учеников. Особое внимание они уделяют при приучении учеников к использованию метода работы с книгой, метода работы с компьютером что значительно усиливает базис организации самообучения учеников языку, как в индивидуальной, так и в парной и групповой формах организации обучения. Они знают ценность и значимость мотивации, стимулирования учеников к обучению языков. Всё это в совокупности даёт им возможность совместно с учениками реализовать разнообразные типы сотрудничества со всеми субъектами языковой учебно - познавательной деятельности, ибо каждый ученик может работать как самостоятельно, так и в паре и в группе, а также сознательно и активно может работать в ходе фронтального, обще классного обучения. Студенты данного уровня могут самостоятельно разработать различные дидактико-методические задачи для различного типа дидактического сотрудничества. В целом они проявляют достаточный уровень организаторских функций, что очень необходимо в условиях применения коллективной формы организации обучения средством оптимального использования дидактического сотрудничества.

Средний уровень. К этому уровню относятся студенты, которые так или иначе знают и умеют организовать различные типы сотрудничества субъектов языковой учебно-познавательной деятельности, но при этом допускают некоторые ошибки, недостатки и пробелы второстепенного характера, что связано с недостаточным пониманием сущности, основного содержания и технологии планирования – организации – реализации – анализа дидактического сотрудничества. Это сказывается и на приучение ими учеников различным типам дидактического сотрудничества. В третьих они не могут самостоятельно составить задачи для различного рода типов дидактического сотрудничества. Исходя из всего этого с ними следует провести дополнительную консультационную работу для устранения указанных недостатков и ошибок.

Низкий уровень. Студенты этой категории не умеют полноценно организовать различные типы дидактического сотрудничества с учениками в ходе учебно-познавательной деятельности. Объективной причиной тому является то, что они сами недостаточно полноценно знают содержание и технологию планирования – организации – реализации – анализа различных типов дидактического сотрудничества. Вместе с тем не справляются с разработанной задачей для различных типов дидактического сотрудничества. Исходя из всего этого с ними следует провести дополнительную корректировочную работу с целью устранения всех недостатков, ошибок и пробелов. Для этой работы следует привлечь

опытных педагогов ВУЗА и школы, а также студентов высокого уровня готовности по данному вопросу.

После проведения опытно - экспериментальной работы по данной тематике в контрольной и экспериментальной группах были получены следующие результаты, которых графически можно изобразить в следующем виде:

Условные обозначения:

- а) —————> результаты экспериментальной группы;
- б) - - - - -> результаты контрольной группы.

№ 1. Социальная жизнедеятельность “ человек – социальная группы- общество”;

№ 2. Социализация подрастающего поколения;

№ 3. Взаимное функционирование – взаимное сотрудничество подрастающего поколения со старшим поколением;

№ 4. Само-функционирование –само-сотрудничество подрастающего поколения;

№ 5. Адаптация – взаимная адаптация – самоадаптация подрастающего поколения к социальной среде;

№ 6. Общение – само-общение – взаимное общение подрастающего поколения;

№ 7. Обобщение – само-обобщение- взаимное обобщение социального опыта подрастающим поколением;

№ 8. Сотрудничество школы, семьи, др. общественных организаций в ходе подготовки подрастающего поколения к жизни и труду;

№ 9. Интеграция – коллективизм-сотрудничество основа материального и духовного благосостояния “ человек – социальная группа- общество”;

№ 10. Эффективные пути, способы, приёмы преодоления эгоизма в жизнедеятельности “ человека – социальной группы- общества”

Рис №4 Подготовка будущих учителей к оптимальной ориентации школьников к обучению, воспитанию и развитию.

Согласно рассматриваемой графики по вопросу подготовки подрастающего поколения к жизни и труду в контрольной и экспериментальной группах были получены следующие результаты:

Таблица № 1

№	Группы и разница	Тематика вопросов по подготовке будущих учителей к оптимальной ориентации школьников к обучению, воспитанию и развитию, к жизни и труду										Итого	В среднем
		№1	№ 2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9	№ 10		
1	Экспериментальная	0,74%	0,70%	0,80%	0,77%	0,72%	0,75%	0,76%	0,78%	0,82%	0,68%	0,752%	75,2%
2	Контрольная	0,38%	0,40%	0,48%	0,43%	0,43%	0,41%	0,49%	0,52%	0,52%	0,30%	0,435%	43,5%

Итак, как видно из таблицы № после опытно-экспериментальной работы студенты экспериментальной группы усвоили тематику вопросов по подготовке подрастающего поколения к жизни и труду на 0, 752%, что в среднем по 10-ты пунктов данной тематики составляет соответственно 75,2%, когда как аналогичный результат в контрольной группе составляет 0,435%, и в среднем соответственно 43,5%. Общая разница полученных в экспериментальной и кон-

трольной группах результат составляет соответственно 0, 317%- 31,7% в пользу экспериментальной группы. Таким образом, полученные данные свидетельствуют о том, что разработанная и использованная модель подготовки будущих учителей к оптимальной ориентации школьников к обучению, воспитанию и развитию превосходить способы традиционной системы подготовки подрастающего поколения к жизни и труду и соответственно её можно предложить в практику вузовской работы в плане профессионально – педагогической подготовки будущих учителей к данному вопросу.

Таблица № 2

№	Уровни	Контрольная группа		Экспериментальная группа		Разница	
		до эксперимента	после эксперимента	до эксперимента	после эксперимента	до эксперимента	после эксперимента
1.	Высокий	00,7%	0,13%	00,5%	0,26%	-0,24%	+0,13%
2.	Средний	0,11%	0,38%	00,9%	0,54%	-00,2%	+0,16%
3.	Низкий	0,82%	0,49%	0,86%	0,20%	+00,4%	- 0,29 %

После проведения опытно-экспериментальной работы по подготовке будущих учителей иностранных языков к оптимальной организации различных типов сотрудничества субъектов учебно-познавательной деятельности были получены следующие результаты. Итак, после эксперимента прирост количества будущих учителей с высоким уровнем готовности в контрольной группе составил всего 00,6%, когда как соответствующий результат в экспериментальной группе составляет 0, 21%, а разница с данными контрольной группы составляет 0,13% в пользу экспериментальной группы. На среднем уровне увеличение в контрольной группе составляет 0,27%, а в экспериментальной группе 0,45%, а разница составляет 0,16% в пользу экспериментальной группы. После эксперимента в контрольной группе на низком уровне остались 0,49% учеников когда как в экспериментальной группе всего 0, 20% учеников разница составляет 0,29%. Таким образом, разработанные теоретические модели подготовки будущих учителей иностранных языков к оптимальной использованию различных типов сотрудничества субъектов учебно-познавательной деятельности по своей научно- методической ценности оказались достаточно эффективнее традиционных средств для того, чтобы их целесообразно применять в практике вузовской подготовки педагогических кадров.

В заключении изложены основные научно исследовательские выводы и рекомендации а так же намечены его перспективы.

Таким образом, проведенное исследование подтверждает правильность выдвинутой гипотезы, доказывают правомерность использования разработан-

ной технологии планирования-организации-использования-анализа дидактического сотрудничества в процессе учебно-познавательной деятельности учеников, а также методику подготовки будущих учителей иностранного языка по этой проблематике, и позволяет сформулировать следующие **выводы**:

1. Система человек-социальная группа-общество с научно-методической точки зрения функционирует полноценно лишь при условии подготовки подрастающего поколения к само-функционированию, к самостоятельности, к организации самостоятельной жизни, к взаимо-функционированию, к коллективной деятельности, к социальной жизни, к перефункционационированию, к исправлению, коррекции ошибок, пробелов, недостатков и т.д. Именно такое функционирование подрастающего поколения должно быть сформировано, моделировано в процессе обучения.

2. Наиболее оптимальным вариантом такого функционирования, как показали теоретические и практические результаты нашего исследования является дидактическое сотрудничество, внедрение которой в учебно-познавательный процесс повышает как качество, так и продуктивность учебно-познавательной деятельности учеников.

3. Внедрение дидактического сотрудничества в учебный процесс требует от учителя сознательной, активной и ответственной выполнения организаторской функции, а от учеников также сознательной, активной и ответственной выполнении как функции учения, так и преподавания в самостоятельной и коллективной учебно-познавательной деятельности, в процессе сотрудничества с учителем и с другими учениками.

4. Дидактическое сотрудничество в процессе учебно-познавательной деятельности позволяет и способствует успешно с точки зрения образовательной, воспитательной и развивающей функций обучения решить цели и задачи обучения, что является очень немаловажным результатом в плане подготовки подрастающего поколения к жизни и труду.

5. Подготовка будущих учителей к планированию-организации-внедрения - анализа дидактического сотрудничества в учебном процессе предполагает оптимизации преподавания раздела «Дидактика» курса педагогики, организации педагогической практики, разработки уровней, критерий и показателей их готовности, а также самое главное внедрение системы моделей сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом.

6. Предложенная система моделей сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом может быть успешно использована в общеобразовательных школах, а методика подготовки будущих учителей дидактическому сотрудничеству в процессе учебно-познавательной деятельности в практике вузов, и в процессе переподготовки учителей.

Рекомендации: Результаты проведенного исследования позволяют выдвинуть следующие предложения и рекомендации:

- необходимо включить в учебные программы, силлабус, тексты лекций материалы по теме: «Теория и практика организации сотрудничества учителя с учениками и учеников между собой» раздела «Дидактика» курса педагогики;

- организовать курсы повышения квалификации для преподавателей вуза по организации сотрудничества преподавателя со студентами и студентов между собой в процессе практических занятий;

- в учебный процесс вуза включить интерактивные методы и формы организации сотрудничества преподавателя со студентами и студентов между собой;

- включить в содержание педагогической практики ознакомление студентов с передовым опытом планирования-организации-контроля-анализа -оценки сотрудничества учителя с учениками и учеников между собой в ходе учебно-воспитательного процесса;

- следует разработать и включить в содержание учебников английского языка для начальных классов учебные задачи требующие сотрудничество учителя с учениками и учеников между собой;

- организовать открытые уроки опытных учителей по применению методов и форм организации сотрудничества учителя с учениками и учеников между собой, с целью популяризации дидактического сотрудничества;

- организовать наставничество и методическую поддержку учителям основе составленных систем моделей планирования-организации-контроля-анализа-оценки дидактического сотрудничества;

- организовать курсы повышения квалификации для учителей начальных классов по планированию-организации-контроля-анализа-оценки дидактического сотрудничества.

Таким образом, в формировании профессионально педагогического мастерства будущих учителей важное место занимает дидактическое сотрудничество, совместная учебная работа учителя с учениками и учеников между собой. Эти методы и формы преподавания и учения повышают качество и продуктивность учебного процесса. Наряду с этим, опыт сотрудничества приобретенный субъектами учебно-познавательной деятельности понадобятся им на всю жизнь, в плане улучшения качества жизни.

Наше исследование, однако, не претендует на исчерпывающее решение проблемы планирования-организации-использования-анализа дидактического сотрудничества, а рассматривается как начало решения данной проблемы. Дальнейшие перспективы исследования могут осуществляться в рамках более углубленного и всестороннего теоретического исследования и рассмотрения данной проблемы в преподавании различных учебных дисциплин.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ И РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ОТРАЖЕНЫ В СЛЕДУЮЩИХ ПУБЛИКАЦИЯХ АВТОРА

I. Научные статьи, опубликованные в рецензируемых журналах, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан

[1-А]. Конструирование модели сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом в процессе учебно-познавательной деятельности / П.И.

Сидикова // Вестник Таджикского национального университета. - Душанбе, 2019. № 1. - С 294-297.

[2-А]. Об основополагающих теоретических вопросах организации учебно-познавательного сотрудничества субъекта обучения / П.И. Сидикова // Вестник Таджикского национального университета. - Душанбе, 2019. № 3. – С. 162-165.

[3-А]. Организация учебно-познавательного, сотрудничества в зависимости от уровня сложности учебно-познавательной задачи / П.И. Сидикова // Вестник Таджикского национального университета. - Душанбе, 2019. 3(60). – С. 170-175.

[4-А]. О сущности и организации сотрудничества в процессе обучения / П.И. Сидикова // Учёные записки ХГУ им.акад.Б.Гафурова. - Худжанд, 2020. 4(65). –С.193-198.

II. Статьи опубликованные в других научных журналах и изданиях:

[5-А]. Сидикова П.И. О дидактической значимости внедрения полифункционального подхода в организации учебно-познавательной деятельности учащихся/ П.И. Сидикова //Муаммоҳои омӯзиши фанҳои табиӣ ва истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълим. - Хучанд Нашриёти “Меъроҷ”, 2020. –С. 122-126.

[6-А] Сидикова П.И. О некоторых вопросах интерпритации сущности понятия сотрудничества и классификации типов сотрудничества// Армуғони наврӯҳои илм. - Хучанд, Нури маърифат; 2020. - № 6. – С. 324-327.

[7-А] Сидикова П.И. О подготовке будущих учителей иностранных языков к использованию дидактического сотрудничества в начальных классах //Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ «Масъалаҳои рушди илмҳои психология дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: муаммо ва дурнамо» бахшида ба 30-солагии Иҷлосияи XVI Шӯрои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 90-солагии МДТ “ДДХ ба номи академик Б.Гафуров” (Хучанд - 22.10.2022с.). - Хучанд: Нури маърифат, 2022.- С.410-414.

[8-А] Сидикова П.И. О некоторых вопросах творческого использования опыта учителей новаторов при организации различных видов сотрудничества учителей с учениками и учеников между собой // Маводҳои конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ «Масъалаҳои рушди илмҳои психология дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: муаммо ва дурнамо» бахшида ба 30-солагии Иҷлосияи XVI Шӯрои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 90-солагии МДТ “ДДХ ба номи академик Бобочон Гафуров” (Хучанд - 22.10.2022). - Хучанд: Нури маърифат. 2022. - С.414-418.

**МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ ТАЪЛИМИИ
“ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ХУЧАНД БА НОМИ АКАДЕМИК
БОБОҶОН ҒАФУРОВ”**

ТКБ –74.03 (5т)

ТДУ – 37.0

С- 52

Бо ҳуқуқи дастнавис

СИДИҚОВА ПАРВИНА ИСМОИЛОВНА

**АСОСҲОИ ДИДАКТИКИИ ТАШКИЛИ ҶАМКОРИИ ОМУЗГОР БО
ХОНАНДАГОН ВА ХОНАНДАГОН БО ҶАМДИГАР ДАР РАВАНДИ
ТАЪЛИМИ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ ДАР СИНОҶОИ ИБТИДОӢ**

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти

дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси

13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика

ва таҳсилот (илмҳои педагогӣ)

ХУЧАНД – 2023

Диссертатсия дар кафедраи педагогикаи умумии МТД “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров” иҷро карда шудааст.

Роҳбари илмӣ: **Шаропов Шавкатҷон Аҳмадович** - доктори илмҳои педагогӣ, профессори кафедраи педагогикаи иҷтимоӣ ва касбии МДТ-и “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров”

Муқарризони расмӣ: **Мухаметов Гапур Бобоевич** – доктори илмҳои педагогӣ, профессор, декани факултети филологияи руси Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Тоҷибоева Манзура Икромовна – номзоди илмҳои педагогӣ, мудири кафедраи забони давлатӣ ва забонҳои хориҷии Донишқадаи кӯҳию металлургии Тоҷикистон

Муассисаи пешбар: **Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода**

Ҷимояи диссертатсия санаи 3-юми феввали соли 2024, соати 8:00 дар ҷаласаи Шурои диссертатсионии 6D.KOA-026-и назди Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров» (735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Хучанд, гузаргоҳи Мавлонбеков, 1) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия дар китобхонаи марказии МДТ «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров» ва сомонаи донишгоҳ www.hgu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи « ___ » _____ соли 2023 тавзеъ карда шуд.

Котиби илмӣ
шурои диссертатсионӣ

Ҳамрӯбоев Н.А.

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқот. Инкишофи мусоиди ҳаёти моддӣ ва маънавии одам – гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа аз зухурёбии арзишманди моҳияти иҷтимоии онҳо вобаста аст. Одам-гурӯҳҳои иҷтимоӣ-ҷомеа дар диалектикаи ягонагӣ, бо ҳамалоқамандӣ ва аз ҳамдигар вобастагии одамон, гурӯҳҳои иҷтимоӣ ва ҷомеаҳо арзи вучуд намуда, амал менамоянд. Моҳияти иҷтимоии одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа дар муттаҳидӣ ва ҳамкориҳои онҳо дар раванди фаъолияти ҳаёти онҳо дар асоси риояи принципҳои ҳамзистии осоишта, адолати иҷтимоӣ, фаъолияти коллективона зухур меёбад.

Насли наврас зимни омодагӣ ба ҳаёт, ба ҳаёти моддӣ ва руҳӣ таҷрибаи гаронбаҳои иҷтимоиро, аз ҷумла таҷрибаи ҳамкориро, кадоме, ки ба онҳо дар тӯли тамоми ҳаётшон лозим аст, азхуд менамояд.

Дар асоси таҷрибаи мазкур онҳо на танҳо амалиётҳои мустақилонаи фардиро, балки боз амалиётҳои иҷтимоиро, амалиётҳои якҷояро бо дигар субъектҳои иҷтимоӣ дар доираи муносибатҳои одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа иҷро намуда метавонанд.

Тарбия ва таълим бояд ба қорӣ қунонидани тарзи ҳаёти ҳам фардӣ ва ҳам иҷтимоӣ нигаронида шавад.

Одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа бояд, ки ҳам мустақилона ва ҳам якҷоя бо дигар одамон, гурӯҳҳои иҷтимоӣ ва ҷомеаҳо амал намуданро донанд ва иҷро карда тавонанд. Барои ин ҳама барои ҳам бо худ ва ҳам бо дигарон ҳамқорӣ намудан бояд, ки салоҳиятдор бошанд. Вобаста ба ин ҳамқорӣ шарт ва воситаи асосии ҳастии фардӣ ва иҷтимоӣ онҳо мебошад. Дар доираи таҳқиқоти мазкур асосҳои фалсафавӣ-иҷтимоӣ, равоншиносӣ-педагогӣ, этикӣ-эстетикӣ тарҳрезӣ - нақшакашӣ - ташкил – баамалбарорӣ -таҳлили ҳамқорӣ умуман, ва ҳамкориҳои таълимӣ маърифатӣ омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар алалхусус мавриди назар мегардад.

Мубрамияти таҳқиқот дар зарурати ҳаллу фасли муаммои ҳамкориҳои таълимӣ -маърифатӣ ҳам дар доираи назариявӣ ва ҳам дар доираи амалӣ, ки он дар васеъ ва чуқур ба дараҷаи лозимӣ мавриди назар нагардидан ва аз ҷиҳати назариявӣ на он қадар аниқу дақиқ баррасӣ нагардидан зухур меёбад, ки он қушодани моҳият, мундариҷаи асосӣ, методҳо ва шаклҳои ташкили онро мушқил мегардонад, аз ҷиҳати амалӣ бошад омӯзгорон доир ба ташкили ҳамкориҳои таълимӣ-маърифатӣ роҳнамоӣ методии мукамал надоранд.

Дараҷаи қорқарди муаммо. Муаммои ҳамқорӣ дар соҳаҳои гуногуни фаъолияти ҳаётии ҷомеа инъикоси худро дар таҳқиқотҳои зерини файласуфон, ҷомеашиносон, сиёсатшиносон, равоншиносон ва педагогон ёфтааст:

- муаммои моҳият, мундариҷаи асосӣ, мақсад ва вазифаҳои ҳамқорӣ, алоқаи ҳамқорӣ бо фаъолият дар қорҳои А.П. Огуртсов, Э.Г. Юдин, Л. Николов;

- барпо намудани ҳамкориҳои байналмиллалӣ дар соҳаҳои сиёсат, илм ва таҳсилот дар асарҳои Я.А. Коменский;

- зарурати воқеӣ ташкили ҳамқорӣ дар давраи муосири инкишофи ҷомеа-Б.С. Гершунский;

-сиёсат ва ҳамқорӣ-Моҳатма Гандӣ;

- ташаккули коллективи бачагони тавассути ҳамкорӣ дар асарҳои А.С. Макаренко ва В.А. Сухомлинский.;

- психологияи муносибатҳои байни шахсӣ ва ҳамкорӣ дар таҳқиқотҳои А.А. Бодалев.;

- ҳамкориҳои хонандагон дар китобҳои Ч. Куписевич, Ю.К. Бабанский, И.Я. Лернер.;

- ташаккули маҳорати педагогӣ дар доираи ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон дар таҳқиқотҳои И.А. Зязюн, Н.Н. Тарасевич.;

- пайдоиш ва инкишофи ҳамкориҳои дидактикӣ дар қорҳои В.К. Дяченко.;

- таҷрибаи бои банақшагирӣ-ташқил-амалигардонии- таҳлили ҳамкориҳои дидактикӣ дар равиҳои “педагогикаи ҳамкорӣ” доир ба фанҳои гуногун :

- доир ба фанҳои синфҳои ибтидоӣ- Ш.А. Амонашвили ва С.Н. Лисенкова.;

-доир ба адабиёти рус- Е.Н. Илин.;

- доир ба нақшакашӣ ва меҳнат И.П. Волков.;

- доир ба таърих, астраномия, ҷуғрофия- В.Ф. Шаталов.;

- доир ба таърих- Т.И. Гончарова.;

- доир ба ҷомеашиносӣ – А.Б. Резник.;

- доир ташаккули коллективи хонандагон- И.П. Иванов.;

- доир ба ташқили театри эҷодии ҷавонон- Е.Ю. Сазонов.;

- доир ба педагогикаи муолиҷавӣ - А.А. Дубровский.;

- доир ба ташқили тарғиби педагогикаи ҳамкорӣ М.М. Паташник, И.Н. Боченова, С. Соловейчик.;

- нақш ва мақоми санъатшиносӣ дар ташаккули дониш, маҳорат ва малакаи ҳамкорӣ-Б.М. Неменский.;

- ҷанбаи психологии ташқили ҳамкорӣ – Л.М. Фридман, Зимняя И.А.;

- нақш ва мақоми интизоми худидоракунӣ дар ташаккули дониш, маҳорат ва малакаи ҳамкорӣ Ф. Фебер, Э. Мазлиш ва бисёри дигарон мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Таҳлили адабиёти илмӣ ва таҷрибаи банақшагирӣ- ташқил- амалигардонӣ- таҳлили ҳамкориҳои дидактикӣ нишон медиҳад, ки мавриди назар намудани муаммои мазкур дорои характери муқарраркунанда мебошад. Дар ин қорҳо асосан талаботҳои умумӣ доир ба истифодаи ҳамкорӣ дар раванди таълим пешниҳод гардиданд.

Инкишофи муносири илм таҳқиқи муаммо аз нуқтаи назари яклухт, том ва системанокӣ, дар асоси риояи принципҳои муносибати фаъолиятнокӣ, дар асоси истифодаи методҳои таҳқиқоти умумии илмӣ ва илмӣ хусусӣ, назариявӣ ва эмпирикӣ, ки онҳо дар якҷоягӣ барои ҳамаҷониба ва ҷуқур таҳқиқ намудани моҳият, мундариҷаи асосӣ ва шаклҳои ташқили ҳамкориҳои дидактикӣ ҳамчун воситаи баланд бардоштани сифат ва маҳсулнокии фаъолияти таълимӣ- маърифатӣ мусоидат менамоянд, тақозо менамояд.

Ҳамин тариқ яқин аён аст, ки муаммои банақшагирӣ-ташқил-амалигардонӣ- таҳлили ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар ҳамчун воситаи баланд бардоштани сифат ва маҳсулнокии фаъолияти таълимӣ- маърифатӣ таҳқиқоти махсуси илмиро тақозо менамояд.

Хулосаи мазкур сабаби ҳаллу фасли ихтилофоти зерин гардид:

- байни шавқу рағбати илмӣ- методӣ нисбати муаммои ҳамкориҳои дидактикӣ аз ҷонибӣ илмҳои педагогӣ-равоншиносӣ ва мавҷуд набудани тафсири аниқу дақиқи илмии моҳият, мундариҷаи асосӣ ва шаклҳои ташкили ҳамкориҳои дидактикӣ;

-байни мавҷудияти дараҷаи бои таҷрибаи истифодаи ҳамкориҳои дидактикӣ ва мавҷуд набудани тасвияти асосноки назариявӣ ва аз ҷиҳати амалӣ мақсадноки усулҳои омӯзиш, ҷамъбаст ва истифодаи эҷодкоронаи таҷрибаимазқури пешқадами педагогӣ;

-байни талаботи мактабҳои таҳсилоти умумӣ нисбат ба усулҳо ва шаклҳои ташкили ҳамкориҳои дидактикӣ аз ҷиҳати илмӣ -методӣ асоснок ва мавҷуд набудани маҷмӯи моделҳои ҳамкориҳои дидактикӣ дар арсенали илмҳои равоншиносӣ-педагогӣ;

-байни талаботи мактабҳои олий нисбати усулҳои аз ҷиҳати назариявӣ асосноки ташаккули дониш, маҳорат ва малакаҳои ҳамкориҳои дидактикӣ дар омӯзгорони оянда ва мавриди коркард қарор нагирифтани модели ташаккули салоҳиятнокии омӯзгорони оянда доир ба банақшагирӣ -ташкил-амалигардонӣ- таҳлили ҳамкориҳои дидактикӣ.

Имкониятҳои истифодаи ҳамкориҳои дидактикӣ омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигарро мавриди таҳлил қарор дода, мо ҳамин асосро ба назари эътибор гирифтём, ки зимни фароҳам овардани шароити оптималии равоншиносӣ – педагогӣ ташкили ҳамкориҳои дидактикӣ барои баланд бардоштани сифат ва маҳсулнокии фаъолияти таълимӣ- маърифатии хонандагон мусоидат хоҳанд намуд.

Аммо новобаста аз мавҷуд будани таҷрибаи бои истифодаи ҳамкориҳои дидактикӣ дар амалияи таълим муаммои банақшагирӣ-ташкил- амалигардонӣ- таҳлили ҳамкориҳои дидактикӣ, муаммои мақсаднок истифодабарии ҳамкориҳои дидактикӣ дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатии хонандагон ҳанӯз аз ҳаллу фасл дур аст, зеро истифодаи ҳамкориҳои дидактикӣ дар амалияи таълими мактабӣ натиҷаҳои назаррас намедиханд. Илова бар ин, усулҳои оmodасозии омӯзгорони оянда ба истифодаи ҳамкориҳои дидактикӣ дар раванди таълим ба талаботҳои илмӣ-методии муосир ҷавобгӯ нестанд.

Ба таври мувофиқ, то алҳол як қатор зиддиятҳо ҳам дар мактабҳои миёна ва ҳам дар мактабҳои олий доир ба муаммои оптимизатсияи назария ва амалияи истифодаи ҳамкориҳои дидактикӣ ҳаллу фасл нагардидаанд.

Зарурати асоснок намудан ва коркарди маҷмӯаи моделҳои ҳамкориҳои дидактикӣ ва вобаста ба он технологияи оmodасозии омӯзгорони оянда ба ҳаллу фасли зиддиятҳои дар боло нишон дода шуда сабаби интиҳоби мавзӯи таҳқиқоти мо гардид- “Асосҳои дидактикӣ ташкили ҳамкориҳои дидактикӣ омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар”.

Алоқаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Мавзӯи таҳқиқоти мазкур бо мавзӯи таҳқиқотӣ-илмӣ кафедраи педагогикаи умумӣ доир ба мавзӯи “Технологияи оmodасозии омӯзгорони оянда ба фаъолияти касбӣ-омӯзгорӣ дар шароити низоми кредитии таълим” МДТ “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров” ва дастурамалҳои асосии

Стратегияи миллии таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2030 алоқаи бевосита дорад.

ТАВСИФИ УМУМИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Мақсади таҳқиқот коркарди модели аз ҷиҳати илмӣ асоснок карда шудаи ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар дар раванди таълими забони англисӣ дар синфҳои ибтидоӣ.

Объекти таҳқиқот: фаъолияти таълимӣ-маърифатии хонандагони синфҳои ибтидоӣ.

Предмети таҳқиқот: истифодаи методи ҳамкорӣ дар раванди таълими забони англисӣ дар синфҳои ибтидоӣ.

Фарзияи таҳқиқот: сифат ва маҳсулнокии фаъолияти таълимӣ-маърифатии ба шарте баланд мегардад, ки **агар** дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ методи ҳамкориҳои омӯзгор бо хонанда ва хонандагон бо ҳамдигар мақсаднок мавриди истифода қарор дода шавад.

Вазифаҳои таҳқиқот: Дар асоси мақсад ва фарзияи таҳқиқот, муаллиф ҳалли вазифаҳои зеринро дар назди худ гузошт:

- муайян намудани моҳият, аҳамият, мундариҷаи асосии истифодаи ҳамкорӣ дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатии хонандагони синфҳои ибтидоӣ;

- исбот намудани зарурати дидактикии омӯзиш, ҷамъбаст ва эҷодкорона мавриди истифода қарор додани таҷрибаи омӯзгорони навовари равияи “педагогикаи ҳамкорӣ”;

- аз ҷиҳати назариявӣ асоснок намудани аҳамият ва мақсаднокии истифодаи методи ҳамкорӣ дар раванди таълими забони англисӣ дар синфҳои ибтидоӣ;

- кушодани моҳият, мундариҷаи асосӣ ва аҳамияти вазифаи ташкилотчигии омӯзгор дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ;

- коркард ва озмоиши арзиши илмӣ-методии маҷмӯи моделҳои ҳамкориҳои омӯзгор бо хонанда ва хонандагон бо ҳамдигар дар корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ;

Методҳои таҳқиқот:

- омӯзиш, таҳлил ва ҷамъбасти муаммои таҳқиқот дар маъхазҳои илмӣ соҳаҳои фалсафа, педагогика, равшаншиносӣ, методикаи таълими забонҳои ғоричӣ;

- мушоҳидаи равшаншиносӣ-педагогӣ, пурсиш, сӯҳбат бо омӯзгорон ва хонандагон доир ба нақши ҳамкорӣ дар таълим;

- омӯзиш, таҳлил, ҷамъбасти таҷрибаи аниққунии педагогии истифодаи методи ҳамкорӣ дар таълим;

- моделонии дидактикии ҳамкориҳои субъектҳои фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ;

- таҳлили педагогии китобҳои дарсии забони англисӣ;

- озмоиши педагогии муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда;

- коркарди омӯриш ва риёзии натиҷаҳои ба дастомада;

Марҳилаҳои таҳқиқот:

Дар марҳилаи якум (солҳои 2017-2018) Мубрамияти муаммо, асосҳои назариявии он муайян карда шуданд, назария ва амалияи банақшагирӣ- ташкил- истифода-таҳлили ҳамкорӣ дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтанд, маҷмӯаи моделҳои ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар таҳия карда шуданд, меъёрҳо, нишондиҳандаҳо, сатҳҳои имконпазири ташаккули дониш, маҳорат ва малакаҳои ташкили ҳамкориҳои дидактикӣ коркард гардиданд.

Дар марҳилаи дуюм (2019-2020) фарзияи корӣ аниқ карда шуд, системаи педагогӣи омодаسازیи омӯзгорони оянда ба ҳамкорӣ бо хонандагон ва ташкили ҳамкориҳои хонандагон бо ҳамдигар дар асоси истифодаи таълим ба маънои васеяш, ва омодаسازیи омӯзгорони оянда дар иҷрои вазифаи ташкилотчӣ таҳия карда шуд, китобҳои дарсии забони англисии синфҳои ибтдоӣ мавриди таҳлил қарор гирифтанд, мундариҷаи корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ муайян карда шуданд.

Дар марҳилаи сеюм (2021-2022) кори озмоиши ба мақсади муайян намудани самаранокии маҷмӯаи моделҳои ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар ва технологияи омодаسازیи омӯзгорони оянда ба истифодаи методи ҳамкорӣ ташкил ва гузаронида шуд, таҳлили натиҷаҳо иҷро карда шуд, хулосаҳо тасвир карда шуданд, тавсияҳо таҳия карда шуданд.

Асосии методологӣ таҳқиқотро дастурамалҳои фалсафавӣ, ҷомеашиносӣ, педагогика ва равоншиносӣ доир ба нақши фаъолият дар ҳаёти одам, гурӯҳи иҷтимоӣ ва ҷомеа, назарияи шахсият, назарияи раванди бутуни педагогӣ, назарияи муносибати системанок, назарияи моделонӣ, ҳамчунин қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф”, “Консепсияи миллии таҳсилот” дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, “Консепсияи милли тарбия” ва дигар ҳуҷҷатҳои маъмурии ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил медиҳанд.

Асоси назариявии таҳқиқоти диссертатсионӣ мазкурро асарҳои олимони доир ба ташкили фаъолият умуман ва фаъолияти таълими ва маърифатӣ алалхусус (М.С. Каган, Л. Николов, А. Н. Леонтев, Я. А. Коменский, Ю. К. Бабанский, В. А. Сластинин, Л. М. Фридмин, И. Д. Лернер, М. И. Махмутов ва дигарон) ҳамчунин корҳои таҷрибавӣ- озмоиши омӯзгорони наовари равияи педагогикаи ҳамкорӣ (В.Ф. Шаталов, С. Н. Лисенкова, И. П. Волков, Е. К. Илин ва дигарон) ташкил медиҳанд.

Сарчашмаи таҳқиқот: асарҳои илмӣи олимони файласуфон, равоншиносон, педагогон доир ба муаммоҳои ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва ташаккули шавқи маърифатии мактаббачагон, рушди шахс ва имкониятҳои худмуваффақшавӣ дар соҳаҳои фаъолияти таҳсилотӣ; маводҳои дастурии Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба муаммои таҳқиқшаванда; таҷрибаи педагогӣи омӯзгорони муассисаҳои таълимии миёна ва олиии касбӣ, муассисаҳои таҳсилоти миёна, умумӣ, ва ҳамчунин таҷрибаи шахсии омӯзгорӣ ва илмӣи муаллиф.

Пойгоҳи таҷрибавию озмоиши таҳқиқот: дар корҳои озмоишию таҳқиқотӣ хонандагони синфҳои ибтдоӣи гимназияи №24, муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №22, 14, 16-и шаҳри Хучанд ва №14, 28-и ноҳияи Бобочон Ғафурови вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон иштирок намуданд.

Навгонии илмий таҳқиқот:

- маҷмӯи модели ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар, ки моҳият ва мундариҷаи асосии ин намудҳои ҳамкориро инъикос менамоянд, таҳия карда шудааст;

- вобастагии аналитикии байни истифодаи ҳамкорӣ ва баланд гардидани сифат ва маҳсулнокии фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ муқаррар карда шудааст;

- самаранокии ҷорӣ намудани таълим ба маънои васеяш, ки дар таркиби худ таълим ба маънои маҳдудаш, баҳудтаълимдихӣ, баҳамдигартаълимдихӣ, бозтаълимдихиро дарбар мегирад, ҳамчун шартӣ зарур барои истифодаи ҳамкорӣ дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ ба тариқи таҷрибавӣ-озмоишӣ тасвир карда шудааст;

- маҷмӯи саволҳо, супоришҳо доир ба оптимизатсияи сатҳи омодагӣ ва салоҳиятнокии омӯзгорони оянда нисбат ба ҳамкорӣ дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ дар синфҳои ибтидоӣ дар таълими забони англисӣ таҳия карда шудааст;

- ҷадвали сатҳи омодагии омӯзгорони оянда ба банақшагири-ташкिल-истифода – таҳлили ҳамкорӣ дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ тартиб дода шудааст;

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Мавриди назар намудани ҳамкорӣ дар раванди таълим чун тарзи иҷтимоисозии насли наврас, ҳамчун таҷрибаи исҷтимоӣ, ки барои ҳаёти оянда, барои мустақилона ва яққоя дар доираи одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа фаъолияти ҳаётӣ бурдан лозим аст.

2. Истифодаи методҳои ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ истифодаи таълим ба маънои васеяшро, ки он дар таркиби худ таълим ба маънои маҳдудаш, баҳудтаълимдихӣ, баҳамдигартаълимдихӣ ва бозтаълимдихиро дарбар мегирад ва ҳамчунин ташаккули вазифаи ташкилотчиро дар омӯзгор зарур ҳисоб менамояд, тақозо мекунад.

3. Маҷмӯи моделҳои ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар дар доираи қисмҳои таркибии субъектӣ, мундариҷавӣ ва равандӣ, меъёрҳо, нишондиҳандаҳо ва сатҳҳои имконпазири ташаккули дониш, маҳорат, малакаҳои ҳамкориҳои дидактикӣ муаррифӣ карда мешавад.

4. Маҷмӯи шартҳои педагогӣ, ки сатҳи баланди омодагии омӯзгорони ояндаро нисбат ба истифодаи ҳамкориҳои дидактикӣ ҳамчун воситаи баланд бардоштани сифат ва маҳсулнокии фаъолияти таълимӣ-маърифатии хонандагонро таъмин менамояд.

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот:

- аз ҷиҳати назариявӣ зарурати истифодаи ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ исбот карда шудааст;

- ҷамъбасти назариявӣ таҷрибаи омӯзгорони наовари равияи “педагогикаи ҳамкорӣ” доир ба истифодаи ҳамкорӣ дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ ба сомон расонида шудааст;

- тасаввурот доир ба моҳият, арзиши илмӣ- методии усулҳои ташкили ҳамкории омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар дар синфҳои ибтидоӣ зимни таълими забонҳои хориҷӣ васеъ карда шудааст;

- принсипҳои банақшагири-ташкिल-истифода-таҳлили ҳамкорӣ дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ тасвир карда шудааст;

Аҳамияти амалии таҳқиқот:

- комплекси илмӣ-методии амалӣ гардонидани системаи ҳамкории дидактикии омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар таҳия карда шудааст:

- методикаи моделонии ҳамкории дидактикӣ ҳамчун барномаи таҳқиқот ва таълим;

- методикаи истифодаи ҳамкории дидактикӣ чун тарзи амалӣ гардонидани таълим ба маънои васеяш, ки дар таркиби худ таълим ба маънои маҳдудаш, ба худ таълимдихӣ, ба ҳамдигар таълимдихӣ ва бозтаълимдихиро дарбар мегирад;

- методикаи банақшагири-ташкил-истифода-санҷиш-таҳлил-баҳоидихии дидактикии омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар;

- методикаи омодаسازی омӯзгорони оянда ба банақшагири-ташкил-истифода-санҷиш-таҳлил-баҳоидихӣ ба ҳамкории дидактикии омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар.

Этимоднокӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқот: бо коркарди назариявии методҳои ҳамкории омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар, бо натиҷаҳои санҷида расман тасдиқ гардидан моделҳои дидактикӣ ва бо тафсири педагогии онҳо дар қорҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ, бо мувофиқаткунонии мантикӣ натиҷаҳои таҳқиқоти иҷрогардида бо натиҷаҳои дар соҳаи маъруза мавҷуд буда, бо истифодаи яқояи методҳои умумии илмӣ ва педагогика, назариявӣ ва эмприкии таҳқиқот, бо мувофиқати натиҷаҳои таҳқиқот бо натиҷаҳои дигар муаллифон, ки тавассути дигар методҳо ба даст омадаанд, бо этиمودнокӣ маводҳои омили мавриди тасдиқ қарор гирифта метавонанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ.

Диссертатсия ба мундариҷаи бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси 13.00.01-“педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот”(илмҳои педагогӣ): банди 1-“Методологияи таҳқиқотҳои педагогӣ” (бархӯрдҳои таҳқиқотӣ нисбати инкишофи илми педагогика, пайваستшавӣ ва ҳудудҳои қобили истифода бурдани онҳо; методҳои таҳқиқоти педагогӣ), банди 7-“Педагогикаи амалӣ” (ҷамбасти таҷрибаи пешқадами педагогӣ) ҳаракати инноватсионӣ дар таҳсилот; фаъолияти таҷрибавӣ -озмоиши муассисаҳои таҳсилотӣ).

Саҳми шахсии доктараи дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Дар иштироки бевоситаи ӯ дар ҳамаи марҳилаҳои таҳқиқот: банақшагири, интиҳоб ва асоснок намудани мавзӯ, таҳияи соҳи диссертатсия, муайян намудани мақсад, вазифаҳо, объект ва предмети таҳқиқот, ҷамъоварӣ ва ба танзим даровардани натиҷаҳои озмоиш ва коркарди онҳо, таҳлили маълумотҳои коркарди натиҷаҳои додасуда озмоиш, омодаسازی ва интиҳори мақолаҳои илмӣ, иштирок дар чорабиниҳои илмӣ, ҷамъбасти натиҷаҳои ба даст омода ва таҳияи диссертатсия зӯҳур меёбад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. дар раванди фаъолияти педагогии муаллиф ба сифати омӯзгори донишгоҳ амалӣ гардида, натиҷаҳои он дар ҷаласаҳои кафедраи педагогикаи умумии МДТ «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Б. Гафуров», дар семинарҳо ва конференсияҳои илмӣ – амалии сатҳи байналхалқӣ ва ҷумҳуриявӣ (2018 - 2022) ироа ва муҳокима шудаанд. Татбиқи натиҷаҳои таҳқиқот дар амалияи омодагии омӯзгорони оянда тавассути маҷмӯи мақолаҳои интишорёфта, хондани лексияҳо ва гузаронидани машғулияти амалӣ дар донишгоҳ, роҳбарӣ ба таҷрибаи педагогии донишҷӯён сурат гирифт.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳо ва хулосаҳои таҳқиқот дар 8 мақола инъикос ёфтаанд, ки 4-тои онҳо дар нашрияҳои тақризии КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва КОА Федератсияи Россия chop шуданд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Кори диссертатсионӣ аз муқаддима, ду боб, хулосаҳои умумӣ ва тавсияҳо, рӯйхати адабиёти истифодашуда, 20 расм ва 8 ҷадвал иборат аст. Рӯйхати адабиёт 197 номгӯи сарчашмаро бо забони таълиф: тоҷикӣ ва русӣ дар бар гирифтааст. Муҳтавои диссертатсия дар 180 саҳифаи чопи компютерӣ инъикос шудааст.

МУНДАРИҶАИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Дар муқаддима аҳамият ва мубрамияти муаммои таҳқиқшаванда асоснок карда мешавад, мақсад, вазифаҳо, фарзия, объект, предмет, наwgонии илмӣ аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот муайян карда мешавад, муқаррароти ба ҳимоя пешниҳодшаванда тасвият карда шудаанд, дар бораи тасвиби қор, эътимодбахшӣ ва асоснокии таҳқиқот ва татбиқи натиҷаҳои қор иттилоъ пешниҳод гардидааст.

Дар боби якум –“**Асосҳои назариявии ташкил ва истифодаи ҳамкориҳои дидактикӣ дар раванди таълим**” тавсифи принципҳои ҳамкорӣ дар раванди фаъолият, таҳияи моделҳои ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар дар раванди фаъолияти таълимӣ-марифатӣ, ва ҳамчунин дар бораи самароникии тарзҳои ташкили ҳамкориҳои таълимӣ-маърифатӣ, дар бораи ташкили ҳамкориҳои таълимӣ-маърифатӣ вобаста ба сатҳи мураккабии вазифаҳои таълимӣ-маърифатӣ мавриди назар гардидаанд.

Одам мавҷудоти иҷтимоӣ аст. Ӯ новобаста аз дигар одамон фаъолияти ҳаётии худро ба роҳ монда наметавонад. Ба ин маъно одам унсури системаи иҷтимоӣ маҳсуб меёбад. Ҳамкорӣ шакли зухурёбии иҷтимоии одам буда, ва шартӣ зарури иҷтимоисозии ӯ арзёбӣ мегардад. Вобаста ба ин зарур аст, ки дар ӯ дониш, маҳорат, малакаҳо ва мувофиқатан ба ин сифати ҳамкорӣ ташаккул дода шавад. Таҷрибаи ҳамкорӣ дар оила ва мактаб ба даст овардашуда, ба одам дар тӯли тамоми ҳаёти дарқор мешавад. Одам- гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа ҳамон вақт беҳтар амал менамоянд, ки агар онҳо ҳамкориро ҳамчун воситаи муоширати фардӣ, гурӯҳӣ ва иҷтимоии фаъолияти худ мавриди истифода қарор медиҳанд.

Расми №1. Навъи ҳамкориҳо

№	Субъектои ҳамкори фаъолияти иҷтимоӣ	Наъи ҳамкорӣ	Тасвири сатҳии ҳамкорӣ	Навъи муносибат
1.	Одамон	Ҳамкориҳои фардӣ	I - I	Муносибати байнишахсӣ
2.	Гурӯҳҳои иҷтимоӣ	Ҳамкориҳои байни гурӯҳӣ	V - V	Муносибатҳои байнигурӯҳӣ
3.	Ҷомеаҳо	Ҳамкориҳои иҷтимоӣ	X - X	Муносибатҳои иҷтимоӣ

Аломатҳои шартӣ I- одам; V- гурӯҳ ; X- ҷомеа.

Байни одамон гурӯҳҳои иҷтимоӣ, ҷомеаҳо умумият ва фарқият мавҷуд аст. Агар одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа зимни ташаккули муносибати худ бо дигар одамон - гурӯҳҳои иҷтимоӣ-ҷомеа умумиятро асоси ва фарқиятро дуо-миндараҷа ҳисоб намоянд, пас ин барои ҳамкорӣ, барои муошират, барои ҳисобгирии манфиати умум, яъне ҳам манфиати худ, ва ҳам манфиати шарик роҳ мекушояд. Аммо агар одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа зимни ташаккули муносибати худ бо дигар одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа фарқиятро асоси ва умумиятро дуо-миндараҷа ҳисоб намояд, пас ин барои муҳолифат, ҷанг роҳ медиҳад, зеро дар чунин ҳолат ба ҳисобгирии манфиати худ ва ба назари эътибор нагирифтани манфиати тарафи муқобил ҷой дорад, ки он аз худбинии фардӣ, гурӯҳи иҷтимоӣ сарчашма мегирад. Дар ҳолати аввал инкишофи мутараққии унсурҳои системаи иҷтимоӣ, ки дар он воситаи созида ва маҳз ҳамкориҳои унсурҳои система арзёбӣ мегардад, ҷой дорад, дар ҳолати дуюм бошад инкишофи ақибравӣ ҷой дорад, ки дар он сифат, воситаи вайронкунанда худбинии фардӣ, гурӯҳи иҷтимоӣ арзӣ вучуд менамояд, ки он сифати манфии ахлоқии одам-гурӯҳи иҷтимоӣ- ҷомеа мебошад.

Одам бояд ки ҳам мустақилона ва ҳам дар якҷоягӣ, дар ҳамкорӣ бо дигар одамон фаъолият бурда тавонад.

Гурӯҳи иҷтимоӣ бояд ки ҳам мустақилона, ва ҳам дар якҷоягӣ, дар ҳамкорӣ бо дигар гурӯҳҳои иҷтимоӣ фаъолият бурда тавонад.

Ҷомеа бояд ки ҳам мустақилона ва ҳам дар якҷоягӣ, дар ҳамкори бо дигар ҷомеаҳо фаъолият бурда тавонад.

Агар аз нуқтаи назари системаноки фикрронӣ намоем ин маънои онро дорад, ки ҳар як унсурҳои система ҳам мустақилона, ҳам дар ҳамкорӣ бо дигар унсурҳои система амал намуда тавонад. Чунин намудҳои ҳамкориро номбар намудан мумкин аст: ҳамкориҳои оилавӣ- маишӣ, ҳамкориҳои таълимӣ-маърифатӣ, ҳамкориҳои дар раванди бозӣ, ҳамкориҳои касбӣ-меҳнатӣ ва ғайраҳо.

Ҳамкориҳои оилавӣ-маишӣ чунин фаъолияти оилавӣ-маишӣ тавассути муоширати оилавӣ-маишӣ ба вучуд меояд. Муоширати оилавӣ-маишӣ байни падару модарон ва баҷагон байни ҳамдигар, зимни ҳамкориҳои байни дигар аъзоёни оила ба амал меояд.

Ҳамкориҳои таълимӣ-маърифатӣ зимни иҷро намудани фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ байни субъектҳои таълимӣ-маърифатӣ тавассути муоширати

таълимӣ-маърифатӣ ба амал меояд. Муоширати таълимӣ-маърифатӣ байни таълимдиҳандагон ва таълимгирандагон, ва ҳамчунин байни худи таълимгирандагон чой доранд, ки дар маҷмӯъ онҳо асоси ҳамкориҳои дидактикиро ташкил медиҳанд.

Принсипҳои ҳамкорӣ- ин маҷмӯи қоидаҳои ҳамкорӣ, ки аз қонуниятҳои дохилии раванди ҳамкорӣ сарчашма мегиранд ва бояд, ки аз ҷониби субъектҳои ҳамкорӣ барои гирифтани натиҷаҳои беҳтарин риоя карда шаванд. Ба системаи принсипҳои ҳамкорӣ принсипҳои зерин дохил мешаванд:

1. Шуурнокии субъектҳои ҳамкорӣ;
2. Мустақилияти субъектҳои ҳамкорӣ;
3. Яққояамалкунии субъектҳои ҳамкорӣ;
4. Фаъолнокии субъектҳои ҳамкорӣ;
5. Банақшагирӣ-ташкил-истифода-таҳлили ҳамкорӣ;
6. Салоҳиятнокии субъектҳои ҳамкорӣ;
7. Муносибати дӯстона ҳамчун шарт зарури ҳамкорӣ;
8. Гуногуншаклии ҳамкорӣ;
9. Эҷодқорона амал намудани субъектҳои ҳамкорӣ;
10. Муттасилии ҳамкорӣ;

Дар диссертатсия тавсифи ҳар як принсип пешниҳод гардидааст.

Ба сифати мисол тавсифи принсипи муттасилии ҳамкориро мавриди назар менамоем.

Принсипи муттасилии ҳамкорӣ. Ҳамкорӣ бояд на танҳо дорои гуногунии шакл ва мазмун бошад, балки он боз дорои характери муттасилӣ бошад, зеро ҳар як танаффус раванди самаранокӣ ва мақсаднокӣ ҳамкориро батаъхир меандозад. Аз муттасилии ҳамкорӣ низ ба ҳамдигар бовар намудани субъектҳои ҳамкорӣ вобаста аст. Аз муттасилии ҳамкорӣ ҳамчунин сифати баланд ва натиҷаи фаъолиятӣ муштарак, яққоя, ҳамдигарро ғанигардонӣ ва ҳамдигарро инкишофдиҳии субъектҳои ҳамкорӣ вобаста аст.

Дар натиҷаи мавҷуд набудани муттасилӣ ҳам сифат, ҳам самаранокӣ ва натиҷаи фаъолият паст мегардад. Таваққуф дар ҳамкорӣ бисёр вақт дар натиҷаи риоя накардан ба қоидаҳои ҳамкорӣ ба амал меояд. Аниқу дақиқ риоя намудан ба қоида, чадвал, тартиби ҳамкорӣ кафолати ташкили ҳамкориҳои дарозмӯҳлат байни субъектҳом фаъолият мебошад. Вайрон кардани аҳду поймон, шартномаҳо доир ба ҳамкорӣ сатҳи бовариро нисбат ба ҳамдигар паст менамоед. Барои ҳамин ҳам зимни ба амал омадани чунин таваққуфҳо дар ҳамкорӣ, ки дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои ҳамкорӣ ба амал меояд, ки боиси поймол гардидани ҳуқуқҳои яке аз ҷонибҳо ба амал меояд шарту шароитҳои ҳамкориро бояд аз сари нав мавриди назар намуд. Чиро тавассути азнавбанақшагирӣ -азнавташкилкунӣ -азнавистифодабарӣ-азнавтаҳлилкунии ҳамкорӣ, вақте ки зимни омӯзиш ва таҳлили ҳатоғиҳо, норасоӣҳо, вайроншавиҳо, камбудӣҳо нақшаи нав, шартнома, созишномаи нави ҳамкорӣ тартиб дода мешавад. Ин табиӣ аст, ки ҳамкориҳои одамон-гурӯҳҳои иҷтимоӣ – ҷомеаҳо на ҳама вақт бомуваффақият ва бенуқсон ҷорӣ мешаванд. Баъзан ихтилофи манфиатҳо, ист, нуқсонҳо дар ҳамкорӣ ба амал меояд. Хирадмандии коллективона зуд бовариро нисбат ба ҳамдигар барқарор намуда, аз ин майда-чуйдаҳо

дӯстӣ ва тифоқиро, манфиатҳои умумро авло ва асосӣ ҳисобидан лозим аст. Тамоюл ба чунин муносибат таҳкурсии ҳамкориро хеле устувор менамояд. Ин бояд дар ҳамаи соҳаҳои фаъолияти ҳаётии одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа зухур ёбад. Вагарна аз барои ҳар майда чуйда ҳар ду тараф ҳам зарар мебинанд. Дар натиҷа ҳама зарар дида, дар охири охирон ин ба таназзули рӯҳи оварда мерасонад, вақте, ки одамон ҳамчун мавҷудоти иҷтимоӣ, бо ҳамдигар якҷоя амал намуда наметавонанд. Ин дар соҳаҳои гуногуни фаъолияти ҳаётии одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа ба амал меояд. Дар сатҳи фардӣ ин дар фаъолияти ҳаётии одам дар фаъолияти оилавӣ -маишӣ, таълимӣ-маърифатӣ, касбӣ-меҳнатӣ ба амал меояд, вақте, ки одам аз ӯҳдаи ҳаллу фасли муаммоҳои фардии худ намебарояд.

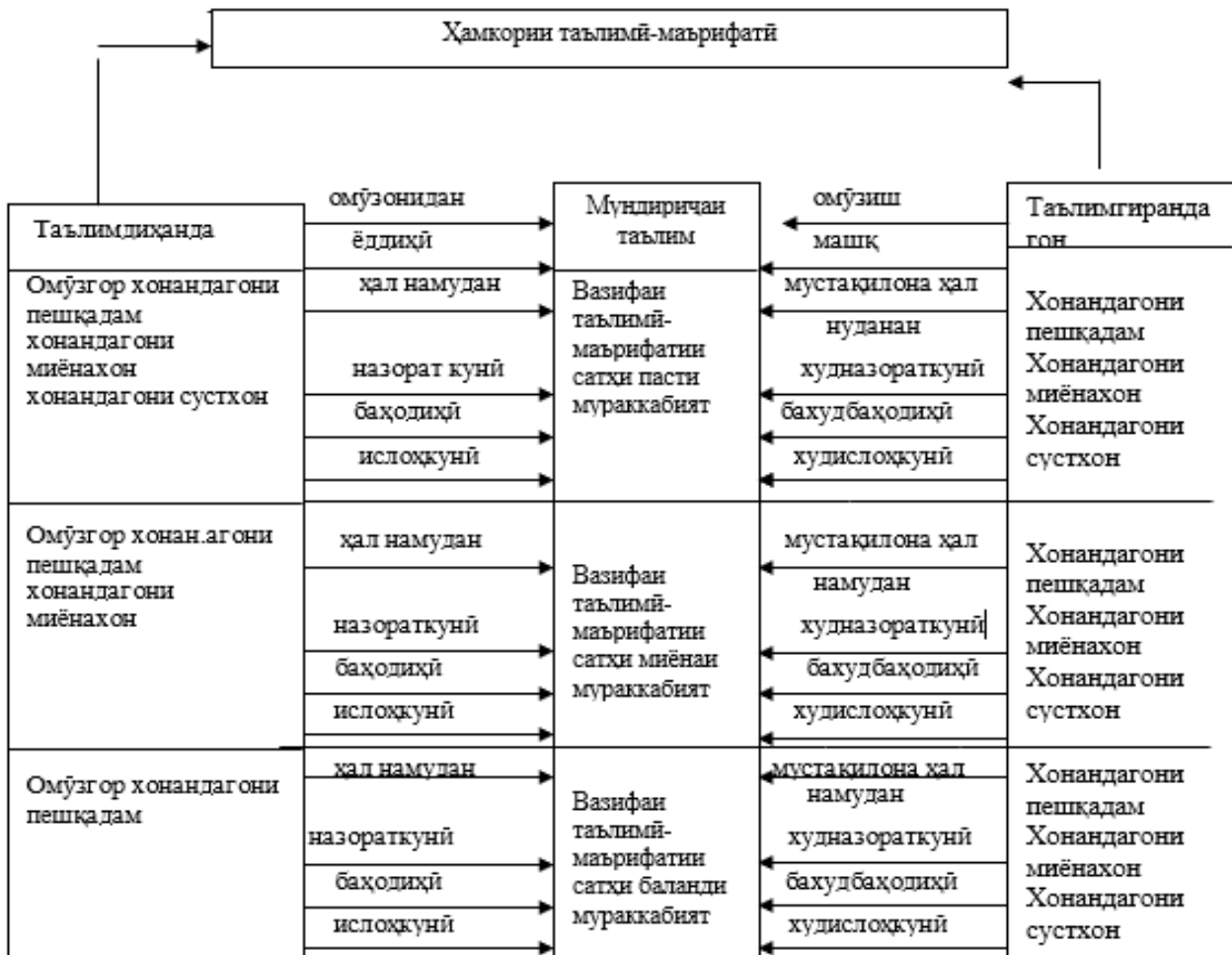
Дар сатҳи гурӯҳӣ ин дар он зухур меёбад, ки оила, коллективи таълимӣ, коллективи меҳнатӣ муаммоҳои оила, коллективи таълимӣ, коллективи меҳнатиро ҳал карда наметавонанд. Дар сатҳи иҷтимоӣ ин дар он зухур меёбад, он давлат ё кишвар муаммоҳои дохилии худро ҳаллу фасл карда наметавонанд, зеро ҳамкории дохилӣ ба амал намеояд. Агар ҳамкории берунӣ аниқу дақиқ амал накунад, пас ҳаллу фасли муаммоҳои берунӣ, ки аз ҳамкории як одам бо одами дигар, як гурӯҳи иҷтимоӣ бо дигар гурӯҳи иҷтимоӣ, як ҷомеа бо дигар ҷомеа вобаста аст, ниҳоят мушкил мегардад. Ана чунин муаммоҳо, ситезаҷӯиҳо, бӯҳронҳо, асабониятҳо дар ҳаёти шахсӣ, гурӯҳӣ, иҷтимоӣ дар соҳаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, экологӣ, фарҳангӣ ниҳоят зиёд мебошанд. Аз ин лиҳоз ҳамкорӣ яке аз воситаҳои муҳим ва самараноки ҳаллу фасли муаммоҳои гуногун арзёбӣ мегардад. Ва ҳамкорӣ ба ин маъно бояд, ки характери муттасил дошта бошад. Зеро таваккуф дар ҳамкорӣ асабонияти шахсӣ, гурӯҳи, иҷтимоиро дар фаъолияти ҳаётии одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеаро ба амал меорад. Ин бевосита ба соҳаи таълими забонҳои хоричӣ низ дахлдор мебошад. Зеро ҳамкориро дар таълими забонҳои хоричӣ мавриди истифода қарор надодан шарту шароитро барои вайрон гардидани чараёни рушд ва тартиби омӯзиши забонҳои хоричӣ аз ҷониби таълимгирандагон ба амал меорад. Аз ин лиҳоз дар омӯзонидан ва омӯзиши забонҳои хоричӣ ҳамкории доимӣ ва муттасил лозим аст. Чунин муносибат шароитҳои мусоидро барои устуворӣ дар омӯзиши забонҳои хоричиро ба амал меорад. Илова бар ин таваккуф дар ҳамкории таълимӣ, дар ҳамкории омӯзгор бо хонандагон, хонандагон бо ҳамдигар обрӯю эътибори хонандагонро нисбат ба омӯзгор, боварӣ ва эҳтироми ҳамдигарро байни омӯзгор ва хонандагон ва ҳамчунин эҳтиром ва боварии хонандагонро нисбат ба ҳамдигар паст мезанад. Дар ин ҷо обрӯю эътибор ва эҳтиром нақши асосиро мебозанд. Ба ҳар ҳол агар қоидаи ҳамкорӣ вайрон гардад, онро зуд соз бояд намуд. Сабақи ҳамкорӣ дар мактаб ҳамчун таҷрибаи иҷтимоии арзанда дар ҳаёти оилавӣ, дар ҳаёти дар ҳаёти касбӣ-меҳнатии онҳо кор меояд, ки он дар омодагории онҳо ба ҳаёт ва ба меҳнат чун дурдонаи гаронбаҳо арзёбӣ мегардад.

Фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ хусусиятҳои ба худ хоси банақшагирӣ-ташқил-истифода-таҳлили ҳамкории дидактикиро доро мебошад. Дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ ҳалли вазифаҳои таълимӣ-маърифатӣ ба амал меояд. Барои ҳалли вазифаҳои таълимӣ се намуди мувофиқ омадани методҳои таълим мавриди истифода қарор дода мешавад.

- 1) мувофиқ омадани методҳои таълим барои ҳалли вазифаҳои сатҳи баланди мураккабӣ;
- 2) мувофиқ омадани методҳои таълим барои ҳалли вазифаҳои сатҳи миёнаи мураккабӣ;
- 3) мувофиқ омадани методҳои таълим барои ҳалли вазифаҳои сатҳи пасти мураккабӣ.

Дар ин ҳол параметри миқдори чанбаи раванди бо миқдори методҳои таълим дар ин ё он мувофиқ омадани методҳои таълим тавсиф дода мешавад, параметри сифати бошад, дар дурусти ва нисбатан беҳтар будани интихоби методҳои таълим барои ҳалли вазифаи додасуда муайян карда мешавад. Ҳамчунин бояд таъкид дод, ки ба субъектҳои сатҳи баланди салоҳиятнокии таълимӣ-маърифатӣ дониш, маҳорат ва малакаи ҳалли се намуди мувофиқ оварда тавонистани методҳои таълим, вақте ки ба субъектҳои сатҳи миёнаи салоҳиятнокии таълимӣ-маърифатӣ ду намуди мувофиқ оварда тавонистани методҳои таълим ва барои субъектҳои таълимии сатҳи паст танҳо як намуди мувофиқ оварда тавонистани методҳои таълим барои ҳалли вазифаи додасудаи таълимӣ хос мебошад.

Дар асоси заминаи назариявии ба даст овардашуда модели зерини ҳамкориҳои таълимӣ-маърифатиро вобаста ба сатҳи мураккабии вазифаи таълимӣ таҳия намудан мумкин аст.

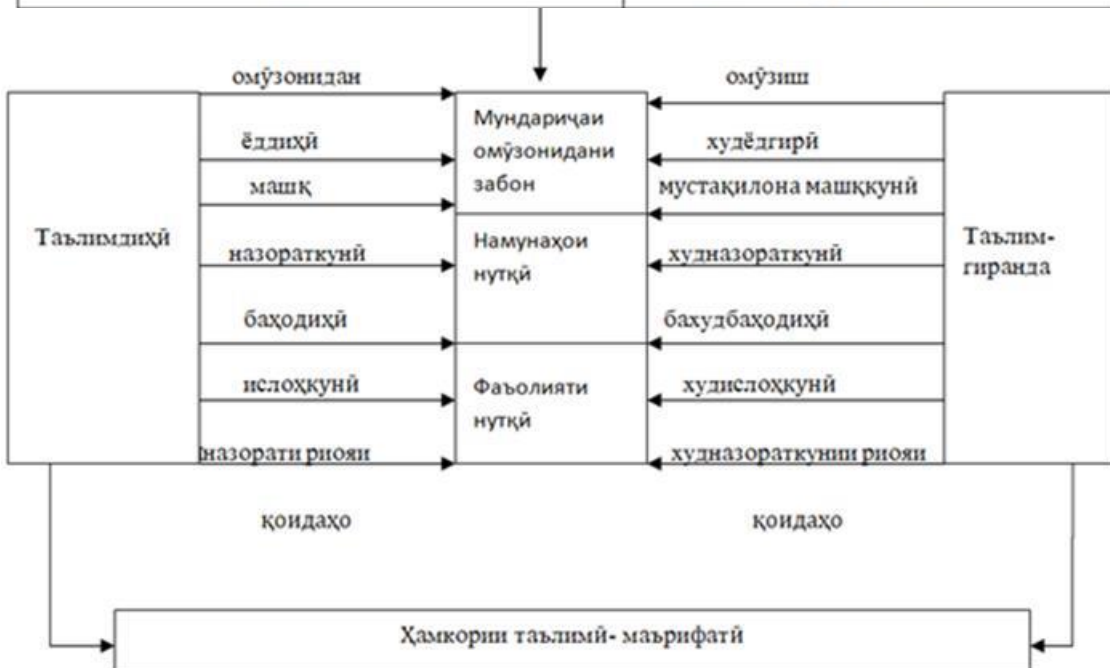
Расми № 2. Ташкили ҳамкориҳои таълимӣ -маърифатӣ вобаста ба сатҳи мураккабии вазифаҳои таълимӣ.

Ҳамин тариқ, дар асоси модели мазкур ҳамкорию таълимӣ-маърифатии омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигарро доир ба фанҳои гуногун, бодарназардошти хусусиятҳои ҳар як фанни таълимӣ ва хусусиятҳои ҳар як вазифаи таълимӣ таҳия намудан мумкин аст.

Таълими фанҳои забон самаранок ва беҳтар чараён мегирад, агар онҳо дар асоси намунаи нутқи ба роҳ монда шаванд. Дар ин ҳол намунаҳои нутқи ҳамчун объекти омӯзонидан ва омӯзиш мавриди назар мегарданд. Намунаҳои нутқи моделҳои ҷумлаи забон ба таври идеалӣ инъикос менамояд. Намунаҳои нутқи ҳамчунин ба таври идеалӣ барои ташкили ҳамкорию таълимӣ-маърифатӣ барои омӯзонидан ва омӯзиши забон мувофиқ меояд. Инро ба асос гирифта модели зерини таълимӣ-маърифатиро зимни омӯзонидани забон пешниҳод намудан мумкин аст.

Расми № 3. Модели ҳамкорию таълимӣ-маърифатӣ доир ба забон омӯзонӣ.

Фаъолияти нутқи						Қоидаҳои фаъолияти нутқи
Сухангӯӣ						Қоидаҳои сухангӯӣ
Шунида фаҳмидан						Қоидаи шунида фаҳмидан
Хониш						Қоидаи хониш
Хат						Қоидаи хат
Намунаҳои нутқи						Қоидаи тартиб додани ҷумла Қоидаҳои синтаксисӣ
Моделҳои ҷумла						
Аҷ №1	Аҷ №2	Аҷ №3	Аҷ №4	Аҷ №5	Аҷ №6	
Калимаҳои асосӣ					Калимаҳои ёрирасон	Қоидаҳои морфологӣ
Калимасозӣ						Қоидаҳои калимасозӣ
Лексика						Қоидаҳои лексикӣ
Фонетика						Қоидаҳои фонетикӣ
Грамматика						Қоидаҳои грамматикӣ

Аломати шартӣ:

Ач-аъзои ҷумла

Агар зимни таълим ба маънои маҳдудаш омӯзгори фанни забони хоричӣ аз руи дастури мазкур фаъолияти таълимӣ-маърифатиро роҳандозӣ намояд, пас дар оянда дар раванди ба худтаълимдихӣ ва ба ҳамдигар таълимдихӣ доир ба омъзонидан ва омӯзиши забони хоричӣ аз рӯи модели мазкур ҳам хонандагони алоҳида дар ҷудоғонагӣ ва ҳам коллективи хонандагон умуман қорбарии таълимиро ба роҳ мемонад.

Боби дувум- **“Қорҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ доир ба истифодаи ҳамқории дидактикӣ дар таълими забони англисӣ дар синфҳои ибтидоӣ”** ба таҳлили китобҳои дарсии забони англисӣ барои синфҳои ибтидоӣ бо назардошти мувофиқати-дидактикии онҳо нисбати истифодаи ҳамқории омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар, равансозии омӯзгорони оянда- нисбати дарк намудани нақш ва мақоми ҳамқории дидактикӣ дар фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ, шинос намудани омӯзгорони оянда бо таҷрибаи истифодаи ҳамқории дидактикии аз ҷониби омӯзгорони навоари равияи “ҳамқории педагогӣ”, омодагии омӯзгорони ояндаи забонҳои хоричӣ ба истифодаи ҳамқории дидактикӣ дар синфҳои ибтидоӣ бахшида шудааст.

Қорҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ доир ба истифодаи шаклҳо ва намудҳои гуногуни ҳамқории омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар дар асоси методикаи маҳсус ташкил ва гузаронида шуд. Мувофиқи ғояи асосии методикаи мазкур ҳуди таълим ҳамчун ҳамқорӣ аз ҷониби мо мавриди назар гардид. Фаъолияти, ки дар он якҷанд субъектҳо иштирок менамоянд, ҳамон вақт самаранок ва мақсаднок иҷро карда мешавад, ки агар субъектҳои намуди мазкури фаъолият ба ҳамдигар ҳамқорӣ намоянд. Дар рафти қорҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ мебоист арзиши ҳамқориро дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ исбот намуд. Ҳамқории дидактикиро вобаста ба ҷанбаҳои субъектӣ-мундариҷавӣ ва ё субъектӣ-равандӣ ташкил намудан мумкин аст. Дар ҳарду ҳолат ҳам қорбарии таълимӣ бо мақсад, вазифаҳо, воситаҳо, мундариҷа ва методҳои таълим ҷой дорад. Дар ин ҳолат субъекти аз нуқтаи назари дидактикӣ салоҳияташ бештар ба субъекти салоҳияташ пасттар ёрии дидактикӣ мерасонад. Чунин субъекти босалоҳият пеш аз ҳама ҳуди омӯзгор, сипас хонандагони пешқадам маҳсуб меёбанд. Зимни ҳамқории дидактикӣ ҷӣ ба амал меояд? Зимни ҳамқории дидактикии пурқувват гардидани хонандаи суҷхон ба амал меояд. Агар чунин пурқувват гардидани дидактикӣ ба амал наояд пас ҳамқории дидактикии омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар моҳият ва мазмуни ҳудро гум мекунад.

Барои гузаронидани қорҳои озмоишӣ -таҷрибавӣ ду гурӯҳи бо ҳам баробар: назоратӣ ва озмоишӣ ташкил карда шуданд.

Моҳияти озмоиш аз он иборат буд, ки дар гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ ду тарзи тафсири мафҳуми ҳамқорӣ аз рӯи маъно ҳуқмфармо буданд. Вобаста ба ин мафҳуми ҳамқорӣ дар гурӯҳи назорати нисбатан маҳдуд, рӯякӣ ва яктарафа маънидод карда мешавад, қадоме ки бо фаҳмиш ва истифодаи анъанавии мафҳуми мазкур дар амалия мувофиқ меояд, вақте ки мафҳуми ҳамқорӣ дар гурӯҳи озмоишӣ нисбатан ҷуқур ва васеъ фаҳмида мешавад, ва

ҳамчунин он бештар ба низоми “одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа” мувофиқ меояд, ки дар он ҳамкорӣ ҳамчун унсурӣ силсиласоз мавриди истифода қарор дода мешавад. Дар гурӯҳи назоратӣ ҳар як хонанда, новобаста аз дигарон, худ аз худ маълумот ва тарбия мегирад ва вобаста ба он инкишоф меёбад, ва танҳо дар ҳолатҳои ҳудудона ӯ на худ ба худ, балки тавассути дигарон маълумот ва тарбия мегирад, инкишоф меёбад, ки он истисно аст, на қоида. Аммо дар гурӯҳи озмоишӣ бошад хонандагон на танҳо худ аз худ, балки пеш аз ҳама тавассути ҳамдигар, тавассути коллективи хонандагон маълумот ва тарбия мегиранд, инкишоф меёбанд, чунки ҳамаи онҳо бе истисно нисбати ҳамдигар вазифаҳои маълумотдиҳандагӣ, тарбиявӣ ва инкишофдиҳандагиро иҷро менамоянд, ки он ҳар дафъа ба инкишофи ҳаматарафаи онҳо шавқмандии нав, тақони нав медиҳад.

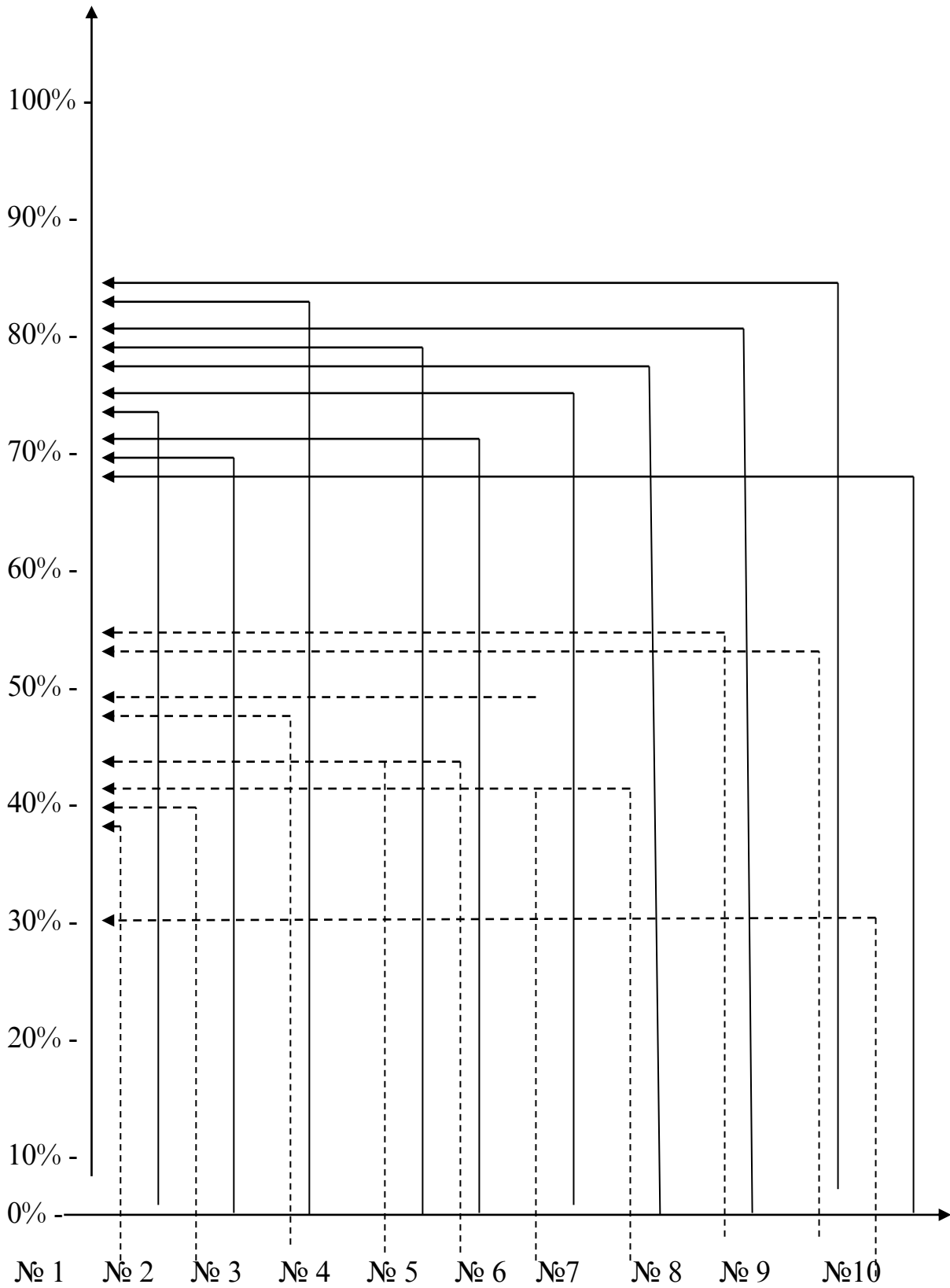
Сатҳи баланди омодагии омӯзгорони ояндаи забонҳои хориҷӣ нисбат ба самаранок ташкил ва истифодаи намудҳои гуногуни ҳамкориҳои дидактикӣ субъектҳои фаъолияти таълимӣ-маърифатии забонӣ. Донишҷӯёне, ки дар сатҳи мазкур қарор доранд пеш аз ҳама нақша ва мақоми ҳамкориҳои дидактикиро дар раванди таълими забон чуқур ва васеъ дарк менамоянд. Онҳо ҳамчунин истифодаи технологияи нақшагирӣ-ташкил-истифода-таҳлили ҳамкориҳои дидактикиро вобаста ба намудҳои гуногуни он хуб медонанд. Дар ин самт онҳо ба принсипҳои дидактикӣ ва методӣ қатъи риоя менамоянд. Зимни омӯзонидани хонандагон ба намудҳои гуногуни ҳамкориҳои дидактикӣ аз аёнӣ ва воситаҳои компютери таълим васеъ истифода мебаранд. Онҳо хонандагонро нисбат ба технологияи истифодаи методҳои таълим самаранок омӯзонидани ин амалро онҳо бо дарназардошти он, ки кадом миқдори намуди ҳамкориҳои дидактикӣ дар ин ё он марҳилаи забон омӯзонӣ асосӣ махсус меёбад, ба сомон мерасонанд, ки ин ба ғайр гардонидани арсенали методии хонандагон имконият медиҳад. Диққати махсусро онҳо ба ёддиҳии хонандагон нисбат ба истифодаи методи қор бо китоб ва методи қор бо компютер медиҳанд, ки ин заминаи ташкили худомӯзии хонандагонро нисбат ба омӯзиши забон ҳам аз ҷиҳати фардӣ, ҳам аз ҷиҳати ҷуфтӣ ва гурӯҳии ташкили таълим пурзӯр мегардонад. Онҳо арзиш ва аҳамияти ҳавасмандгардонии хонандагонро нисбат ба омӯзиши забонҳо медонанд. Ҳама ин дар маҷмӯъ барои якҷоя бо хонандагон барои мавриди истифода қарор додани намудҳои гуногуни ҳамкориҳои дидактикӣ бо ҳамаи субъектҳои фаъолият таълимӣ-маърифатӣ забон омӯзонӣ имкон медиҳад, зеро дар чунин ҳол ҳар як хонанда ҳам мустақилона, ҳам дар ҷуфт ва ҳам дар гурӯҳ, ҳамчунин бошуурона ва фаъолон зимни таълими дидактикӣ ва умумисинфӣ қор карда метавонад. Донишҷӯёни сатҳи мазкур мустақилона вазифаҳои гуногуни дидактикии методиро барои намудҳои гуногуни ҳамкориҳои дидактикӣ таҳия карда метавонанд. Умуман онҳо сатҳи кофӣ иҷрои вазифаи ташкилотчигиро намоиш медиҳанд, ки ин барои самаранок истифодабарии ҳамкориҳои дидактикӣ дар шароити мавриди истифода қарор гирифтани шаклҳои ташкили таълими коллективона зарур арзёбӣ мегардад.

Сатҳи миёна. Ба ин гурӯҳ донишҷӯёне дохил мешаванд, ки ба ҳар ҳол ташкил намудани намудҳои гуногуни ҳамкориҳои субъектҳои таълимӣ-маърифатии забон омӯзонӣ роҳандозӣ карда метавонанд, аммо дар ин раванд ба

баъзе хатогихо, камбудихо ва норасоихо дорои характери дуумдараҷа роҳ медиҳанд, ки он бо фаҳмиши нокифояи моҳият, мундариҷаи асосӣ ва технологияи банақшагирӣ-ташкил-истифода-таҳлили ҳамкориҳои дидактикӣ алоқаманд мебошад. Ин дар ба хонандагон ёддиҳии намудҳои гуногуни ҳамкориҳои дидактикӣ низ ифодаи худро меёбад. Сеюм онҳо мустақилона аз ӯҳдаи таҳияи вазифаҳои барои намудҳои гуногуни ҳамкориҳои дидактикӣ намебароянд. Вобаста ба ин бо онҳо корҳои машваратии иловагӣ доир ба ислоҳ намудани камбудӣ ва хатогихо зикргардида гузаронидан лозим аст.

Сатҳи паст. Донишҷӯёни гурӯҳи мазкур бо хонандагон ба дараҷаи мукамал намудҳои гуногуни ҳамкориҳои дидактикиро дар рафти фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ ташкил карда, наметавонанд. Сабаби воқеии ин дар он аст, ки ҳуди онҳо ба мундариҷа ва технологияи банақшагирӣ-ташкил-истифода-таҳлили намудҳои гуногуни ҳамкориҳои дидактикӣ ба дараҷаи кофӣ сарфаҳм намераванд. Илова бар ин ҳаллу фасли намудҳои гуногуни вазифаҳои ҳамкориҳои дидактикиро бо хонандагон самаранок иҷро карда наметавонанд. Вобаста ба ин бо онҳо бояд, ки корҳои ислоҳотиро бо мақсади бартараф намудани ҳамин камбудихо, хатогихо ва норасоихо ташкил ва гузаронидан лозим аст. Барои ин кор омӯзгорони соҳибтаҷрибаи мактабҳои олии ва мактабҳои миёна ва ҳамчунин донишҷӯёни дорои сатҳи баланди омодагии мазкурро ҷалб намудан лозим аст.

Пас аз гузаронидани корҳои таҷрибавӣ -озмоишӣ доир ба мавзӯҳои мазкур дар гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ натиҷаҳои зерин ба даст дароварда шуданд, ки онҳоро ба намуди зерини ҷадвали тасвир намудан мумкин аст.

Аломатҳои шартӣ : а) — натиҷаи гурӯҳҳои озмоишӣ;

б) - - - натиҷаи гурӯҳҳои назоратӣ;

№1. Фаъолияти ҳаётии иҷтимоӣ “одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа” ;

№2. Иҷтимоикунони насли наврас;

№3. Амалиёти якҷоя -ҳамкории якҷояи насли наврас -бо насли калонсол;

№4. Худамалнамоӣ- бо худ ҳамкорӣ намудани насли наврас;

№5. Мутобиқшавӣ-якҷоя мутобиқшавӣ-худмутобиқшавии насли наврас ба муҳити иҷтимоӣ;

№6. Муошират-бо худ муошират намудан-бо дигарон муошират намудани насли наврас;

№7. Ҷамъбасткунӣ-худ ҷамъбасткунӣ -якҷоя бо дигарон ҷамъбасткунии таҷрибаи иҷтимоӣ аз ҷониби насли наврас;

№8. Ҳамкории мактаб, оила, дигар ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар раванди омодагии насли наврас ба ҳаёт ва меҳнат;

№9. Интеграция-коллективизм-ҳамкории асоси неқӯаҳволии руҳӣ ва модии “одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа”;

№10. Роҳҳо, тарзҳо, усулҳои самаранокии бартараф намудани худбинӣ дар фаъолияти ҳаётии “одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа”;

Мувофиқи ҷадвали муоина карда шаванда доир ба масъалаи омодагии насли наврас ба ҳаёт ва меҳнат дар гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ натиҷаҳои зерин ба даст омаданд:

Ҷадвали № 1

№	Гурӯҳ ва фарқият	Мавзӯҳои масъалаҳои омодагии омӯзгорони оянда ба раванасозии самаранокии мактаббачагон ба таълим, тарбия, ба ҳаёт ва меҳнат										Ҷамаги	Ба ҳисоб и миёна
		№1	№ 2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9	№ 10		
1	Озмоишӣ	0,74%	0,70%	0,80%	0,77%	0,72%	0,75%	0,76%	0,78%	0,82%	0,68%	0,752%	75,2%
2	Назоратӣ	0,38%	0,40%	0,48%	0,43%	0,43%	0,41%	0,49%	0,52%	0,52%	0,30%	0,435%	43,5%
3	Фарқият	0,36%	0,30%	0,32%	0,34%	0,29%	0,34%	0,27%	0,26%	0,31%	0,38%	0,317%	31,7%

Инак, чӣ тавре ки аз ҷадвали №1 бармеояд пас аз гузаронидани корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ донишҷӯёни гурӯҳи озмоишӣ мавзӯҳои масъалаҳои омодагии насли наврасро ба ҳаёт ва меҳнат ба андозаи 0,752% аз худ намуданд, ки он ба 10 банди мавзӯҳои мазкур мувофиқатан 75,2%-ро ташкил медиҳад вақте ки чунин ншондиҳанда дар гурӯҳи назоратӣ 0,435%-ро ва ба ҳисоби миёна мувофиқатан 43,5%-ро ташкил медиҳад. Фарқияти умумии натиҷаҳои ба даст омода 0,31,7%-ро ба манфиати гурӯҳи озмоишӣ ташкил медиҳад.

Ҳамин тариқ, натиҷаҳои ба даст омода шаҳодат медиҳанд, ки модели таҳия ва мавриди истифода қарор гирифта омодагии омӯзгорони оянда ба раванасозии самаранокии мактаббачагон ба таълим, тарбия ва инкишоф нисбат ба тарзҳои анъанавии омодагии насли наврас ба ҳаёт ва меҳнат афзалияти илмӣ-методии бештарро доро мебошад ва мувофиқатан онро барои истифода дар мактабҳои олии омӯзгорӣ доир ба омодагии касбӣ-педагогии омӯзгори оянда ба масъалаи мазкур пешниҳод намудан мумкин аст.

№	Сатҳ	Гурӯҳи назоратӣ		Гурӯҳи озмоишӣ		Фарқият	
		то озмоиш	пас аз озмоиш	то озмоиш	пас аз озмоиш	то озмоиш	пас аз озмоиш
1.	Баланд	00,7%	0,13%	00,5%	0,26%	-24%	+0,13%
2.	Миёна	0,11%	0,38%	00,9%	0,54%	-00,2%	+0,16%
3.	Паст	0,82%	0,49%	0,86%	0,20%	+00,4%	- 0,29 %

Пас аз гузаронидани корҳои озмоишӣ-таҷрибавӣ доир ба оmodасозии омӯзгорони ояндаи забонҳои хориҷӣ ба ташкили самараноки намудҳои гуногуни ҳамкориҳои дидактикӣ бо субъектҳои фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ натиҷаҳои зерин ба даст оварда шудаанд. Инак, пас аз гузаронидани озмоиш афзоиши миқдори омӯзгорони оянда, дар гурӯҳи назоратӣ бо сатҳи баланди омодагӣ ҳамагӣ 00,6%-ро ташкил дод, вақте ки ҳамин гуна натиҷа дар гурӯҳи озмоишӣ 0,21%-ро ташкил дод, ки фарқият аз натиҷаи гурӯҳи назоратӣ 0,13%-ро ба нафъи гурӯҳи озмоишӣ ташкил дод. Дар сатҳи миёна дар гуруҳи назоратӣ зиёдшавӣ 0,27%-ро ташкил дод, дар гурӯҳи озмоиши ҷунини нишондод 0,45%-ро ташкил дод, ки фарқият 0,16% ба нафъи гуруҳи озмоишӣ мебошад. Пас аз озмоиш дар гуруҳи назоратӣ дар сатҳи паст 0,49%и хонандагон боқӣ монданд, вақте ки ҷунин натиҷа дар гуруҳи озмоишӣ 0,20%-ро ташкил дод, ки фарқият 0,29% мебошад. Ҳамин тариқ, моделҳои назариявии оmodасозии омӯзгорони оянда нисбат ба истифодаи намудҳои гуногуни ҳамкориҳои субъектҳои таълимӣ-маърифатӣ аз лиҳози арзиши илмӣ- методии худ нисбат ба воситаҳои авъанавӣ бештар самаранок арзёби гардида, онҳоро дар амалияи оmodасозии корҳои педагогӣ дар мактабҳои олии мақсаднок мавриди истифода қарор додан мумкин аст.

Дар хулосаи диссертатсия чамъбасти асосӣ ва хулосаҳои таҳқиқоти илмӣ пешниҳод гардида, ҳамҷунин дурнамоии таҳқиқоти мазкур нишон дода шудааст.

Инак, таҳқиқоти гузаронидашуда дурустии фарзияи пешниҳод гардида, дурусти истифодаи техникаи таҳиягардидаи банақшаگیرӣ ташкил- истифода- таҳлили ҳамкориҳои дидактикии хонандагонро дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатии хонандагон, ва ҳамҷунин методика оmodасозии омӯзгорони ояндаи забони хориҷиро нисбат ба муаммои таҳқиқшаванда исбот намуда, имкон медиҳад, ки ҷунин **хулосаҳо** тасвия карда шаванд:

1. Системаи одам-гурӯҳи иҷтимоӣ-ҷомеа аз нуқтаи назари илмӣ методӣ танҳо дар ҳолати оmodасозии насли наврас ба худамалнамоӣ, худфаъолиятбарӣ, ташкили ҳаёти мустақиллона, ба якҷояфаъолиятбарӣ, ба фаъолияти коллективӣ, ба ҳаёти иҷтимоӣ, ба бозамалнамоӣ, ислоҳкунии хатогиҳо, норасоӣҳо, камбудӣҳо ва ғайраҳо самаранок фаъолият бурда метавонад.

2. Роҳи бехтарини ҷунин амалнамоӣ, ҷӣ тавре ки натиҷаҳои назариявӣ ва амалии таҳқиқоти мо нишон дод ҳамкориҳои дидактикӣ мебошад, кӣ ҷори

намудани он дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ ҳам сифат ва ҳам маҳсулнокии фаъолияти таълимӣ-маърифатиро баланд мебардорад.

3. Чорӣ намудани ҳамкориҳои дидактикӣ дар раванди таълим аз омузгор шуурнокӣ, фаълнокӣ ва бо ҳисси масъулиятшиносӣ иҷро намудани вазифаи ташкилотчигиро, ва аз хонандагон низ шуурноки, фаълнокӣ ва ба ҳисси масъулиятшиносӣ иҷро намудани ҳам вазифаи омӯзиш ва ҳам вазифаи омӯзониданро дар фаъолияти мустақилона ва коллективонаи фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ, дар раванди ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар тақозо менамояд.

4. Ҳамкориҳои дидактикӣ дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ барои бо муваффақият аз нуктаи назари вазифаҳои маълумотдиҳандагӣ, тарбиявӣ ва инкишофдиҳандагӣ ҳал намудани мақсад ва вазифаҳои таълимӣ имкон медиҳад, ки он аз лиҳози омодаسازیи насли наврас ба ҳаёт ва ба меҳнат натиҷаи ниҳоят муҳим арзёби мегардад.

5. Омодаسازیи омузгорони оянда ба банақшагирӣ-ташкил-чорӣ намудан-тахлили ҳамкориҳои дидактикӣ дар раванди таълим самаранок намудани таълими қисми “Дидактика”-и курси педагогикаро, ташкили таҷрибаомӯзии омӯзгоронро, коркарди дараҷаҳо, меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои омодагии онҳоро ва аз ҳама асосиаш чори намудани системаи моделҳои ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигарро тақозо менамояд.

6. Системаи моделҳои ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар бо муваффақият дар амалияи таълимӣ дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ, ва методикаи омодаسازیи омузгорони оянда ба ҳамкориҳои дидактикӣ дар амалияи мактабҳои олии омӯзгорӣ ва зимни бозомӯзии омӯзгорон мавриди истифода қарор гирифта метавонад.

Натиҷаҳои таҳқиқот имкон медиҳанд, ки тавсияҳои зерин мавриди пешниҳод қарор дода шавад:

- зарур аст, ки ба барномаи таълимӣ, силлабус, матни лексияҳо ва маводҳо доир ба мавзӯи: “Назария ва амалияи ташкили ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар” -и қисми “Дидактика”-и курси педагогика ворид карда шавад;

- курсҳои такмили ихтисос барои омӯзгорони мактабҳои олии доир ба ташкили ҳамкориҳои омӯзгор бо донишҷӯён ва донишҷӯён бо ҳамдигар дар раванди машғулиятҳои амалӣ ташкил карда шавад;

- ба раванди таълими мактаби олии методҳо ва шаклҳои ташкили фаъоли ҳамкориҳои омӯзгор бо донишҷӯён ва донишҷӯён бо ҳамдигар ворид карда шавад;

- ба мундариҷаи таҷрибаи омӯзгорӣ шинос намудани донишҷӯён бо таҷрибаи пешқадами банақшагирӣ-ташкил-назорат-тахлилий баҳодихӣ ба ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар дар раванди таълиму тарбия ворид карда шавад;

- бояд ба мундариҷаи китобҳои дарсии забони англисӣ барои синфҳои ибтидоӣ вазифаҳои таълимии ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигарро талабкунанда ворид карда шавад;

- бо мақсади ташвику тарғиб намудани ҳамкориҳои дидактикӣ доир ба методҳо ва шаклҳои ташкили ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар дарсҳои кушоди омӯзгоронро ташкил намуд;

- ташкил намудани роҳбаладӣ ва дастгирии методии омӯзгорон дар асоси маҷмӯаи моделҳо доир ба банақшагири-ташкил-назорат-таҳлил-баҳодӣ ба ҳамкориҳои дидактикӣ;

- ташкил намудани курсҳои тақмили ихтисос барои омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ доир ба банақшагири-ташкил-таҳлил-баҳодӣ ба ҳамкориҳои дидактикӣ.

Ҳамин тариқ, дар ташаккули маҳорати касбӣ педагогии омӯзгори оянда мавқеи муҳимро ҳамкориҳои дидактикӣ, қори таълимии якҷояи омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар ишғол менамояд. Ин методҳо ва шаклҳои омӯзонидан ва омӯзиш сифат ва маҳсулнокии раванди таълимро баланд мебардорад. Дар баробари ин таҷрибаи ҳамкорӣ, ки аз ҷониби субъектҳои фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ аз худ карда мешавад, дар ҳаёти онҳо барои беҳтарсозии сифати ҳаёти онҳо мавриди истифода қарор гирифта мешаванд.

Таҳқиқоти мо бо вучуди ин ба ҳалли пурраи муаммои банақшагири-ташкил-истифода-таҳлили ҳамкориҳои дидактикӣ иддао накарда, ҳамчун ибтидоӣ ҳалли муаммои мазкур мавриди назар мегардад. Дурнамои минбаъдаи таҳқиқот метавонад дар доираи боз ҳам чуқур ва ҳамҷонибаи назариявӣ ва мавриди назар намудани муаммои мазкур дар таҳлили фанҳои гуногун иҷро шавад.

МУНДАРИҶАИ АСОСӢ ВА НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТИ ДИССЕРТАЦИОНӢ ДАР ИНТИШОРОТИ ЗЕРИН ИНЪИКОС ШУДААҶД:

1. Мақолаҳои, ки нашрияҳои тақрибии ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияшуда ба таърифи расидаанд:

[1-М] Сидикова П.И. Конструирование модели сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом в процессе учебно-познавательной деятельности \ П.И. Сидикова \ \ Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - №1. – Душанбе, 2019. - С. 294- 297. (ISSN 2074-1847) **(ба забони русӣ)**

[2-М].Сидикова П.И. Об основополагающих теоретических вопросах организации учебно-познавательного сотрудничества субъектов обучения \ П.И. Сидикова\ \ Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон. -№3. - Душанбе, 2019. - С.162- 165. (ISSN 2074-1847) **(ба забони русӣ)**

[3-М]. Сидикова П.И. Организация учебно-познавательного сотрудничества в зависимости от уровня сложности учебно-познавательной задачи \П.И. Сидикова\ \ Номаи Донишгоҳи ДДХ ба номи акад. Б.Ғафуров. - №3(60). – Хучанд, 2019. -С.170-175. (ISSN 2077-4990) **(ба забони русӣ)**

[4-М]. Сидикова П.И. О сущности и организации сотрудничества в процессе обучения\ П.И. Сидикова\ \ Номаи Донишгоҳи ДДХ ба номи акад. Б.Ғафуров. -№4(65). – Хучанд, 2020. - С.194-199. (ISSN 2077-4990). **(ба забони русӣ)**

II. Мақолаҳои илмӣ, ки дар дигар нашрияҳо ҷой шудаанд:

[5-М]. О некоторых вопросах интерпретации сущности понятия сотрудничества и классификации типов сотрудничества\ П.И. Сидикова\ \ Армуғони навроҳони илм. - №6. – Хучанд, 2020. –С. 122-126.

[6-М]. О дидактической значимости внедрения поли функционального подхода в организации учебно-познавательной деятельности учащихся\ П.И. Сидикова\Муаммоҳои омӯзиши фанҳои табиӣ ва истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълим. – Хучанд: Нашриёти “Меъроҷ”, 2020. -С.174-177.

[7-М]. О подготовке будущих учителей иностранных языков к использованию дидактического сотрудничества в начальных классах // Маводҳои конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ «Масъалаҳои рушди илмҳои психология дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: муаммо ва дурнамо» бахшида ба 30 - солагии Иҷлосияи XVI Шурои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 90 солагии МДТ “ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров” (Хучанд-22.10.2022с). - Хучанд: Нури маърифат. 2022.- С.410-414.

[8-М]. О некоторых вопросах творческого использования опыта учителей новаторов при организации различных видов сотрудничества учителей с учениками и учеников между собой // Маводҳои конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ «Масъалаҳои рушди илмҳои психология дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: муаммо ва дурнамо» бахшида ба 30-солагии Иҷлосияи XVI Шурои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 90-солагии МДТ “ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров” (Хучанд -22.10.2022с.). - Хучанд: Нури маърифат, 2022. - С.414-418.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Сидиқова Парвина Исмоиловна дар мавзӯи “Асосҳои дидактикии ташкили ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар дар раванди таълими забони англисӣ дар синфҳои ибтидоӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01 - Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот (илмҳои педагогӣ).

Вожаҳои калидӣ: *ҳамкориҳои дидактикӣ, модели ҳамкориҳои дидактикӣ, ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон, ҳамкориҳои хонандагон бо ҳамдигар, принципҳои ҳамкорӣ, омӯзгорони навоҷар сатҳи мураккабии вазифаҳои таълимӣ, омодаسازیи омӯзгорони оянда*

Диссертатсия ба масъалаи банақшагирӣ-ташкил-назорат-таҳлил-баҳодихӣ ба ҳамкориҳои дидактикии омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар дар таълими забони англисӣ дар синфҳои ибтидоӣ дар шароити низоми таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст.

Дар диссертатсия масоили таҳияи маҷмӯи моделҳои ҳамкориҳои дидактикӣ вобаста ба сатҳи мураккабии вазифаҳои таълимӣ ва комилан мувофиқ ба он омодаسازیи касбӣ-педагогии омӯзгорони оянда мавриди назар гардидааст.

Мақсади таҳқиқот коркарди модели аз ҷиҳати илмӣ асоснок карда шудаи ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар дар раванди таълими забони англисӣ дар синфҳои ибтидоӣ мебошад.

Навгониҳои илмӣ он дар нуктаҳои зерин таҷассум меёбанд: -маҷмӯи моделҳои ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар, ки моҳият ва мундариҷаи асосии ин намудҳои ҳамкориро инъикос менамоянд, таҳия карда шудааст; вобастагии аналитикии байни истифодаи ҳамкорӣ ва баланд гардидани сифат ва маҳсулнокии фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ муқаррар карда шудааст; самаранокии ҷорӣ намудани таълим ба маънои васеяш, ки дар таркиби худ таълим ба маънои маҳдудаш, баҳудтаълимдихӣ, баҳамдигартаълимдихӣ, бозтаълимдихиро дарбар мегирад, ҳамчун шарт зарур барои истифодаи ҳамкорӣ дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ ба тариқи таҷрибавӣ-озмоишӣ тасвир карда шудааст; маҷмӯи саволҳо, супоришҳо доир ба оптимизатсияи сатҳи омодагӣ ва салоҳиятнокии омӯзгорони оянда нисбат ба ҳамкорӣ дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ дар синфҳои ибтидоӣ дар таълими забони англисӣ таҳияи қада шудааст; ҷадвали сатҳи омодагии омӯзгорони оянда ба банақшагирӣ-ташкил-истифода – таҳлили ҳамкорӣ дар раванди фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ тартиб дода шудааст.

Аҳамияти амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки: тавсияномаҳои методи доир ба банақшагирӣ-ташкил-истифода-таҳлили мақсаднокии ҳамкориҳои омӯзгор бо хонандагон ва хонандагон бо ҳамдигар, ки барои баланд бардоштани сифат ва маҳсулнокии фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ дар раванди таълими забони англисӣ да синфҳои ибтидоӣ имкон медиҳанд. Технологияи омодаسازیи омӯзгорони оянда ба истифодаи методҳо ва шаклҳои ташкили ҳамкорӣ дар мактабҳои олии ва зимни бозомӯзии омӯзгорон бо муваффақият мавриди истифода қарор гирифта метавонад.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Сидиковой Парвины Исмоиловны на тему “Дидактическая основы организации сотрудничества учителя с учениками и учеников между собой в процессе обучения английскому языку в начальных классах” на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - Общая педагогика, история педагогики и образования (педагогические науки).

Ключевые слова: *дидактическое сотрудничество, модель дидактического сотрудничества, сотрудничество учителя с учениками, сотрудничество учеников друг с другом, принципы сотрудничества, учителя новаторы, уровень сложности учебных задач, уровень готовности будущих учителей, подготовка будущих учителей*

Диссертация посвящена проблеме планирования-организации-контроля-анализа-оценки дидактического сотрудничества учителя с учениками и учеников между собой в процессе обучения английскому языку в начальных классах в условиях системы образования Республики Таджикистана. В диссертации рассматриваются вопросы конструирования системы моделей дидактического сотрудничества в зависимости от уровня сложности учебных задач и адекватной им профессионально-педагогической подготовки будущих учителей.

Целью исследования является разработка научно обоснованной модели сотрудничества учителей с учениками и учеников между собой в процессе обучения английскому языку в начальных классах.

Научная новизна заключается в том, что: разработана система модели сотрудничества учителя с учениками и учеников между собой, отражающие сущность и основное содержание данных видов сотрудничества, установлена аналитическая зависимость между использованием сотрудничества и повышением качества и продуктивности учебно-познавательной деятельности, экспериментально апробирована эффективность внедрения обучения в широком смысле, включающее в свое содержание обучения в узком смысле, самообучения, взаимобучения, переобучения как необходимое условие для использования сотрудничества в учебно-познавательной деятельности, составлена тематика вопросов, задания для оптимизации уровня готовности и компетентности будущих учителей к сотрудничеству в процессе учебно-познавательной деятельности в начальных классов при обучении английскому языку, разработана шкала уровней готовности будущих учителей к планированию-организации-использованию-анализу сотрудничества в процессе учебно-познавательной деятельности;

Практическая значимость исследования заключается в том, что: методические рекомендации по целенаправленной планированию-организации –использования- анализа сотрудничества учителя с учениками и учеников друг с другом, которые позволяют повысить качества и продуктивность учебно-познавательной деятельности в процессе обучения английскому языку в начальных классах. Разработанная технология подготовки будущих учителей к использованию методов и форм организации сотрудничества могут успешно применяться в вузах и при переподготовке учителей.

ANNOTATION

on the dissertation of Sidikova Parvina Ismoilovna on the theme «Didactic base of organizing the co-operation of the teacher with pupils and pupils with each other in the process of teaching English language in primary forms» for the degree of the candidate of pedagogical sciences on the specialty 13.00.01-« General pedagogy, history of pedagogy and education (pedagogical sciences)».

Key words: *didactic co-operation, model of didactic co-operation, co-operation of the teacher with pupils, co-operation of pupils with each other, principles of co-operation, teachers innovators, level of intricacy of teaching tasks, preparation of future teachers, levels of readiness of future teachers, pedagogic of co-operation, textbooks of English language, co-operation of pupils of primary forms.*

The dissertation is devoted to the problem of planning-organization-control-analysis-valuing of didactic co-operation of the teacher with pupils and pupils with each other in teaching of English language in primary forms in the condition of the system of education of the Republic of Tajikistan. In dissertation are considered the problems of constructing system models of didactic co-operation in dependence to the level of intricacy of teaching tasks and identical to them professional- pedagogic preparation of future teachers.

The aim of research is to working out the scientifically substantiated models of co-operation of the teacher with pupils and pupils with each other in the process of teaching -cognitive activity of pupils of the primary forms, the scientific novelty of which is that: the system of models of the co-operation of the teacher with pupils and pupils with each other, repulsing the essence and the main content of the following types of co-operation are worked out, the analytical dependence between the using of the co-operation and the raising the quality and productivity of the teaching -cognitive activity is established, the effectiveness of inculcating of the teaching in loosely interpreting, including in it's content the teaching in narrow sense, self-teaching, mutual-teaching, over-teaching as an necessary condition of using the co-operation in the teaching-cognitive activity experimentally is approved, subjects of questions, tasks for optimization of the level of the readiness and competence of future teachers to co-operation in the process of teaching -cognitive activity in primary forms on teaching English language is compiled, the scale of the level of the readiness of future teachers to planning-organization-using-analysis of the co-operation in the process of the teaching-cognitive activity is working out. **The practical significance of the research** lies in the fact that : the methodic recommendations on purposefulness planning-organization-using-analysis of the co-operation of the teacher with pupils and pupils with each other, which allows to raise the quality and productivity of the teaching-cognitive activity in the process of teaching English language in the primary forms, the working out technology of the preparation of future teachers to using the methods and forms of the organization of the co-operation may be used in the high schools and in the process of teacher's refresher courses.

Ба матбаа 24.11.2023. супорида шуд.
Ба чопаш 24.11.2023. имзо шуд.
Ҳуруфи Times New Roman.
Чопи рақамӣ. Қ.ч.ш. 3,18.
Дар матбааи «Нури маърифат» чоп шудааст.

735700, ш. Хучанд, маҳаллаи 20-ум, бинои таълимии 3.
Адади нашр 100 нусха.